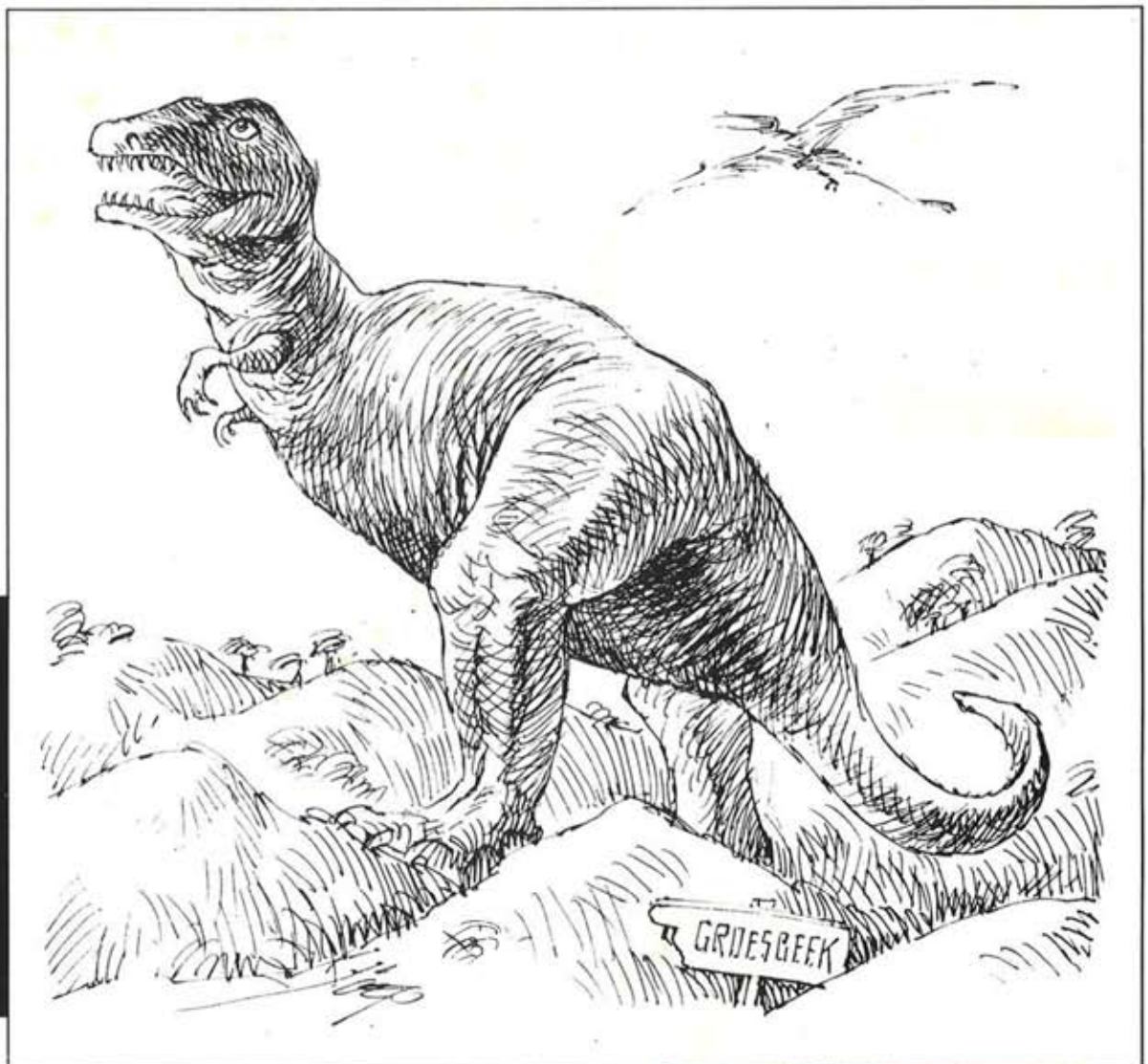

GROESBEEKS
milieu
journaal

1993-74

- * Vorming van het Groesbeekse landschap
- * Zonsverduistering in de 19de eeuw
- * Groesbeeks milieu in beweging
- * Dierenleed in Groesbeek?
- * De kip en het ei
- * Zorgen boeren en tuinders voor kwaliteit?
- * Vogels in en rond Groesbeek

kenningsmakingsprijs f3,-

Verschijningsdatum oktober 1993

Inhoud

Het Groesbeeks Milieu-journaal is een uitgave van de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek en verschijnt driemaandelijks.
kosten: minimaal f20,- per jaar.
Opgave bij het secretariaat.

REDACTIE

Henny Brinkhof
Adri Versluis

MEDEWERKERS

Jeske de Bekker
Raymond Klaassen
leden van jeugdnatuur-
groep Het Aardhuis.

SECRETARIAAT

Postbus 26
6560 AA Groesbeek
tel. 08891-75710
gironr. 52.75.384
bankrek. 1174.42305

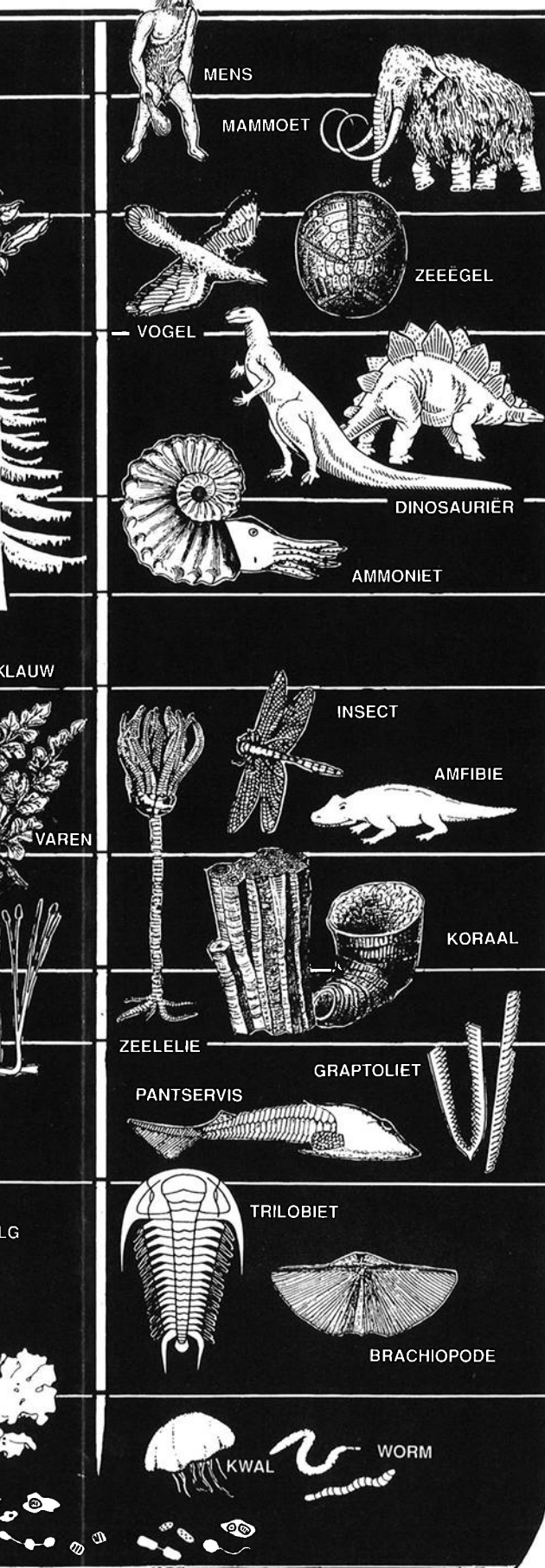
DRUK

Werkenrode, Groesbeek

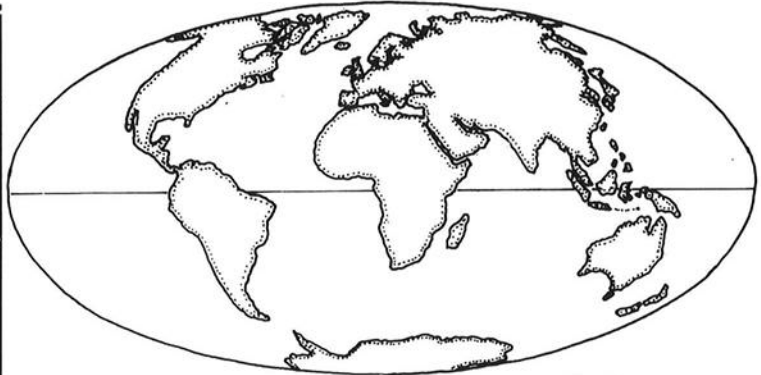
OMSLAG

Joep de Bekker

Voorwoord van de redactie	1
Vorming van het landschap van Groesbeek	2
Deel 1. Het Groesbeekse landschap in geologisch perspectief We gaan heel ver terug in de tijd en zien dat de Groesbeekse heuvelen weliswaar oud zijn, maar dat nog langer geleden het gebied een zee, een woestijn en zelfs tropisch (met regenwoud en al) moet zijn geweest. door Henny Brinkhof	
Zonsverduistering in de 19de eeuw	5
Beschrijving van een bijna vergeten, maar ongelofelijk vervuilende manier van landbouw uit de vorige eeuw. door Adri Versluis	
Milleu Rondom	9
Dierenleed in Groesbeek?	10
We kijken naar de omvang van de Groesbeekse veestapel en de kwaliteit van hun bestaan. door Henny Brinkhof	
De kip en het ei	12
Over legbatterij-eieren, scharrel-eieren, vrije-uitloopeieren, vier-granen eieren, volièrre-eieren, gras-eieren en EKO-eieren. door Adri Versluis	
Natuurgedicht	15
Noord-Brabant van Victor Westhoff	
Aardhuispagina	16
door leden van de jeugdnatuurgroep "Het aardhuis"	
Wie kent Groesbeek	18
Groesbeeks milieu in beweging	19
In de rubriek waarin ontwikkelingen op gebied van natuur en milieu in Groesbeek centraal staan gaan deze keer over: verdroging Groesbeek een halt toegeroepen?, WMG in beroep bij de Raad van State tegen bouw golfhotel, kindercursus op scholen en vrijwillig landschapsbeheer.	
Vogels in en rond Groesbeek (10)	22
door Raymond Klaassen	
Weet je weetje	24

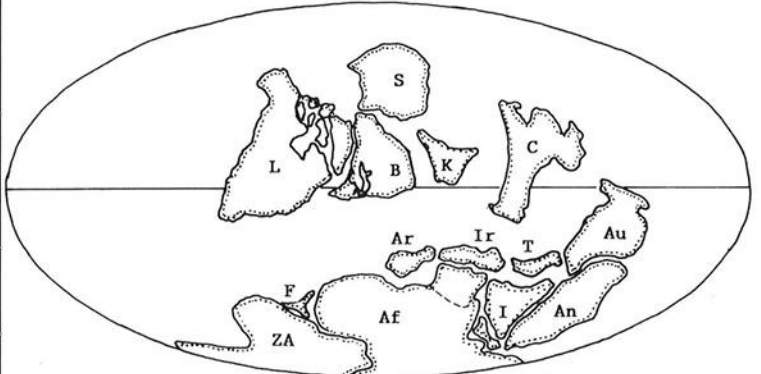
Posities der continenten tijdens een aantal tijdperken.

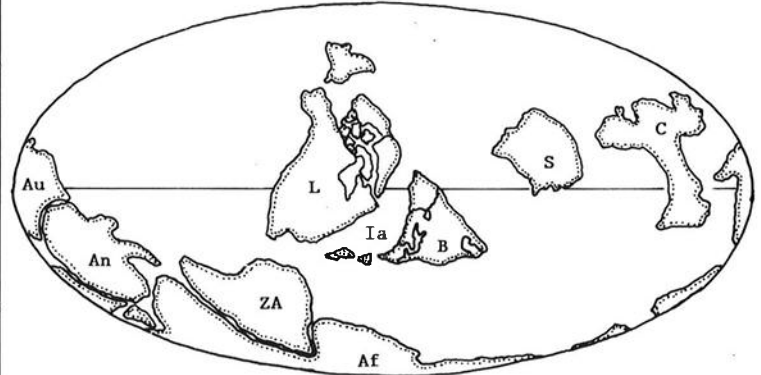
Heden

Trias

Devoon

Grens Cambrium - Siluur

Af: Afrika - An: Antarctica - Ar: Armorica (Bretagne) - Au: Australië - B: Baltica (Noord-Europa) - C: China en Zuidoost-Azië - F: Florida - I: India - Ir: Iran - K: Kazachstan - L: Laurentia (Noord-Amerika) - M: Madagaskar - S: Siberië - T: Tibet - ZA: Zuid-Amerika

Ia: Iapetus Oceaan - Th: Thetys Oceaan

Voorwoord

Inleiding

"Natuur laat je leven" is een slogan van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Het heeft een dubbele betekenis. De ene betekenis slaat op de wens om de natuur de ruimte en de kans te geven om te leven; de tweede slaat op de mens, die niet zonder natuur zou kunnen leven, althans niet gelukkig zou kunnen leven.

Langzaam begint dit bewustzijn tot de mensen door te dringen. Vooral door natuurmomenten op de TV begint men te zien hoe mooi de natuur is. Veel mensen zijn lid geworden van Natuurmonumenten, het Wereld Natuurfonds of een andere natuurbeschermingsorganisatie. Zo raken ze steeds meer betrokken bij de natuur. Ze ontdekken ook dat het slecht gaat met die natuur. Veel is er al verdwenen of dreigt ten onder te gaan in onze cultuur van haast, lawaai, stank en stress.

Door het gebrek aan natuur gaan velen weer op zoek naar natuur. Vooral mensen uit de grote stad. Dit kunnen zijn de duinen of het strand waar je een dagje kunt uitwaaien, het bos, het water. Maar het kan ook door op vakantie uitgestrekte natuurgebieden te bezoeken in het buitenland. Lekker de bergen intrekken, soms voor enkele dagen met een rugzak en een tent, zodat je op plaatsen komt waar zelden mensen komen. Vaker doordrenkt van het zweet dan door een bui; door een steile bergweide lopen, omringd door talloze bloemen in alle kleuren en gigantische bergmassieven. Natuur laat je niet alleen leven, het brengt je weer tot leven.

De aandacht voor de natuur leidt er ook toe dat er steeds meer stemmen op gaan, die er voor pleiten dat de resterende natuur in ons land niet alleen beschermd dient te worden, maar ook dat er meer natuur moet komen. Dit is niet onterecht, want de spaarzame natuurgebieden die vaak als postzegeltjes tussen de akkers en weiden liggen, worden in het weekend soms bijna onder de voet gelopen.

Er komen ook steeds meer rapporten en plannen die moeten leiden tot nieuwe natuurgebieden. Grote delen van uiterwaarden komen in aanmerking, er zijn zelfs plannen om bossen aan te gaan leggen. Wanneer de plannen er liggen, blijken ook de problemen te verschijnen. Landbouwgrond opkopen voor natuurgrond is erg duur, de grond is vaak overbemest en het grondwater en de rivieren zijn vervuild, waardoor de mogelijkheden voor natuurontwikkeling beperkt zijn. Het lijkt steeds duidelijker te worden dat dat wat we vroeger voor een heitje ontgonnen nu vele miljoentjes of miljardjes kost om er weer wat van terug te krijgen, vooral als het milieu er ook weer gezond van gemaakt moet worden.

Natuur laten leven gaat niet meer vanzelf.

De redactie

Vorming van het landschap van Groesbeek

DEEL 1. HET GROESBEEKSE LANDSCHAP IN GEOLOGISCH PERSPECTIEF

Als sinds mensenheugenis is het typische Groesbeekse landschap van heuvelen en dalen aanwezig. Voor de steentijdmens, die hier 10.000 jaar geleden als nomade leefde en zich er een paar duizend jaar later vestigde, zag het stuwwallengebied rond Groesbeek er al in grote lijnen hetzelfde uit als nu. Er was weliswaar veel meer bos, en in het laaggelegen deel was het venig, maar de hoofdstructuur van het landschap, het relief, was nagenoeg hetzelfde.

Toch is ook dat heuvelachtige landschap, zoals we dat nu kennen ooit eens gevormd. Dat is gebeurt in de voorlaatste ijstijd, ongeveer 150.000 jaar geleden. Voor ons tijdsgevoel is dat een onvoorstelbaar lange tijd geleden. In die tijd leefden er in ons land Reuzenherten, wolharige Neushoorns en Mammoeten, dieren die aangepast waren aan de koude en waarop de, eveneens aan de koude aangepaste mensen, de Neanderthalers, jaagden.

GEOLOGISCHE TIJDSCHAAL

In deze nieuwe serie zullen we uitgebreid ingaan op de ontstaansgeschiedenis van het Groesbeekse landschap. Deze aflevering plaatsen we het Groesbeekse landschap in een geologisch perspectief. We gaan daarbij onvoorstelbaar ver terug in de tijd. Geen honderduizenden jaren, maar honderd miljoenen jaren! Om dit tijdbestek enigszins grijpbaar te maken, is een geologische tijdschaal toegevoegd. Hierop is te zien in welke tijdvakken de aarde is verdeeld en hoe lang ze duurden. Tevens is te zien welke dieren en planten de aarde bevolkten, wanneer ze ontstonden en wanneer ze uitstierven. Tevens zijn de belangrijkste gebeurtenissen weergegeven. Tenslotte geeft de tijdschaal informatie over de ligging van de continenten.

NEDERLAND ALS STORTPLAATS VAN DE ALPEN

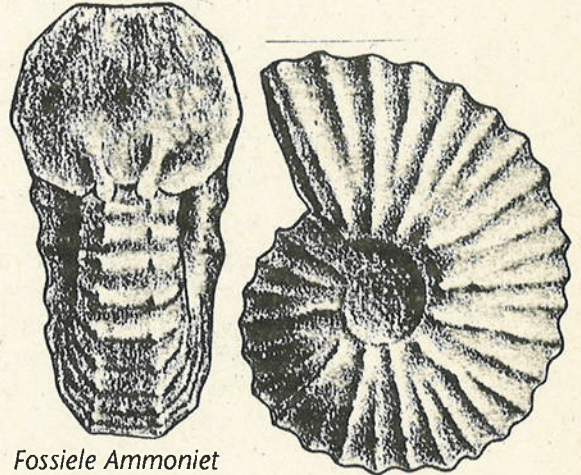
Voordat de Groesbeekse heuvelen in de ijstijd werden gevormd, was Groesbeek een onderdeel van een rivierensysteem net als de rest van Nederland. Voorlopers van Maas en Rijn voerden net als nu grind, zand en klei aan uit resp. de Ardennen en vooral de Alpen. Je zou kunnen zeggen dat Nederland de stortplaats van de Alpen was. Jaarlijks kwam Nederland op die manier gemiddeld met 0,2 mm hoger te liggen. Aangezien dit proces van sedimentatie net zo lang aah de gang is als de

Alpen oud zijn (en dat is maar liefst zo'n 30 miljoen jaar), betekent dit een ophoging van maar liefst 6 km!

Met dit gegeven in het achterhoofd, zal het niemand verbazen dat Nederland voordat het volgestort werd de bodem van een zee is geweest.

DE BODEM VAN DE ZEE

Toch lijkt dit moeilijk te bewijzen, want een kuil graven van 6 km diepte is geen eenvoudige zaak. Toch is de veronderstelling dat Nederland 30 miljoen jaar geleden werkelijk op de bodem van de zee lag aannemelijk te maken. Niet zo ver van Groesbeek, in Zuid-Limburg liggen Krijt-formaties aan de oppervlakte. Zij bestaan uit zanderige kalksteen, dat in de volksmond "mergel" wordt genoemd. Er zitten allerlei fossiele zeediertjes in: schelpen, kokerwormen, ammonieten (uitgestorven inktvis die in een soort slakkehuis woonde).

Fossiele Ammoniet

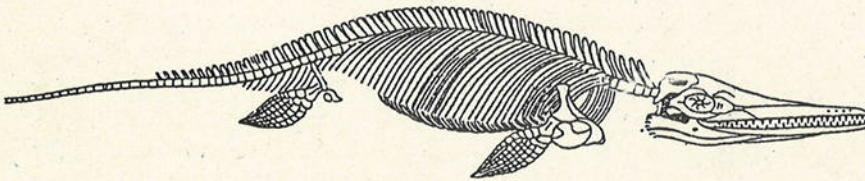
Dat we dergelijke lagen ondanks de kilometers dikke laag afzettingsgesteenten toch aan de oppervlakte vinden, komt doordat de aardkorst geen starre steenkorst van 30 km dikte is, maar breuken vertoont, waarlangs stukken aardkorst naar boven bewegen of juist naar beneden. Ook in Nederland zitten er breuken in de aardkorst en heel af en toe verschuift het deel aan de ene kant van de breuk ten opzichte van de andere kant. We voelen dat dan als een aardbeving. De voor Nederlandse begrippen sterke aardbeving bij Roermond (twee jaar geleden) was zo'n verschuiving langs een breuk. Men schatte dat de verschuiving van het vaste gesteente, diep in de ondergrond, toen 20 cm bedroeg. De zich in de loop van enkele tientallen jaren opgebouwde spanning in de aardkorst ontladde zich.

De aardkorst bij Zuid-Limburg is dus omhoog gekomen en de oude zeebodem is aan de oppervlakte gekomen. Ook in de Achterhoek is dat gebeurd. In enkele beken komen ook witte

kalksteenlagen aan de oppervlakte. Ook zij stammen net als de kalksteen van Zuid-Limburg uit het tijdvak dat Krijt genoemd wordt. Dit tijdvak duurde van 140 tot 66 miljoen jaar geleden (zie geologische tijdschaal). Heel Nederland was in die tijd een ondiepe zee, waarin ammonieten leefden. In en op de bodem leefden schelpdieren en wormen.

In de Achterhoek zijn oude kleien uit het nog oudere Tijdvak "Jura" dat 210 tot 140 miljoen jaar geleden duurde. Ook toen was Nederland een ondiepe zee of lag het net aan de rand van de zee. In zowel Krijt als Jura bestonden er nog geen zoogdieren en werd het leven gedomineerd door grote en minder grote reptielen, waarvan de sauriërs het meest tot de verbeelding spreken. Deze reptielen hebben ook hier rondgelopen, of in het ondiepe zeewater gezwommen.

Skelet van een in zee levende sauriër, de Ichtyosaurus.

NEDERLAND EEN WOESTIJN

Ook in de Trias (250 tot 210 miljoen jaar geleden) en Perm (290-240 m.j.) lag Nederland gedeeltelijk boven zeeniveau. We vinden in de achterhoek uit die periode twee soorten gesteenten: het grijze dolomiet en rood gekleurd bont zandsteen. Beide gesteenten duiden erop dat in die tijd in Nederland een woestijnklimaat heerste. De rode kleur van het bont zandsteen ontstaat doordat het ijzer dat normaal rond zandkorreltjes zit, oxideert en daardoor een rode kleur krijgt. Dit proces speelt zich wel af boven water en dat betekent dat in ieder geval delen van Nederland boven water gelegen hebben. Het grijze dolomiet is een soort harde kalk dat zich vormt uit gewone kalk in water dat verdamppt. De helft van de calcium deeltjes, waaruit het normale, witte kalk opgebouwd is, wordt vervangen door magnesium. Zoals gezegd gebeurt dit alleen wanneer een zee indamppt. Dat gebeurt alleen als de zee afgesloten raakt van de oceanen en als er een woestijnklimaat heerst. Wanneer de zee nog verder indamppt, kristalliseren ook de zouten die erin zitten uit. Ook die vinden we in Nederland, maar dan wat dieper in de bodem, bij Boekelo.

EEN ZWERFTOCHT OVER DE AARDE

Dat Nederland indertijd een woestijn is geweest, duidt erop dat Nederland toen niet lag, waar het nu ligt, maar op de plaats waar nu ongeveer de Sahara ligt. Dat betekent dat de aardkorst niet alleen naar boven of beneden kan bewegen, maar ook over het aardoppervlakte. De wetenschapper Alfred Wegener, die dat aan het begin van deze eeuw opperde, werd aanvankelijk uitgelachen, maar later werd hij serieus genomen. Inmiddels is vast komen staan dat continenten of brokken daarvan over de aarde rondzwerfen. Soms botsen ze en vormen ze een nieuw groter continent. Soms breken ze uit elkaar en gaan hun eigen weg. Met behulp van metingen met satellieten is inderdaad vast komen te staan dat bijvoorbeeld Noord- en Zuid-Amerika met een snelheid van een paar centimeter per jaar van Europa en Afrika af bewegen. Men weet nu ook dat wanneer twee continenten botsen er een gebergte ontstaat. Zo zijn de Alpen het resultaat van een botsing van Afrika met Europa. Wanneer Nederland 240 miljoen jaar geleden op de plaats van de huidige Sahara heeft gelegen en sindsdien naar het noorden is geschoven dan kan het best zo zijn dat het nog langer geleden nog zuidelijker, rond de evenaar, gelegen heeft. Dat dat inderdaad het geval is geweest, zien we weer in Zuid-Limburg.

NEDERLAND BEDEKT MET TROPISCHE REGENWouden

In het Carboon (360-290 miljoen jaar geleden) heerste er in Nederland een tropisch klimaat. Een weelderig regenwoud bedekte ons land. Dat bos bestond indertijd niet uit bomen, zoals we die nu kennen met bloemen, maar uit bomen van paardestaarten en wolfsklauwen. Boven de rivieren die die wouden doorsneden en de plassen die overal aanwezig waren, vlogen reuzenlibellen. In het water waren salamander-achtige amfibieën de hoogst ontwikkelde levensvormen.

Wanneer de woudreuzen omvielen, raakten ze bedolven onder een laag slib, die de rivieren aanvoerden. Hierdoor werden ze van de buitenlucht afgesloten en begonnen ze te fossiliseren. Naarmate het pakket erop liggend sediment toenam en daardoor de druk, begon een proces van inkoling. Eerst werd het bruinkool en later steenkool. Restanten van deze ingekoolde bossen vinden we in de vorm van steenkool in Zuid-Limburg. Ook in de rest van Nederland liggen ze waarschijnlijk, maar dan op een diepte van vele kilometers. Het noorden van Nederland zal indertijd een zee geweest zijn, waar zich afgestorven algen op

Bomen uit het Carboon

1. Calamites, een reuzenpaardestaart;
2. Schubboom (Lepidodendron), een wolfsklauw;
- Zegelboom (Sigilaria), een wolfsklauw.

Al deze bomen konden hoogten van 30 meter of meer bereiken.

de bodem ophoopten. Nadat ook zij bedolven raakten onder een laag slib, koolden ze in tot aardgas of olie, dat we nu in Slochteren delven.

Hercynische gebergte

Het Carboon was niet alleen het tijdvak van de grote regenwouden, maar ook dat van gebergtevorming. Aan het einde van het Carboon botsten twee continenten tegen elkaar en ontstond er een hooggebergte (zie geologische tijdschaal). Men noemt dat het Hercynische gebergte. Het lag in een brede strook ten zuiden en oosten van Nederland. De Harz, de Eifel, de Ardennen en het Massif Central in Frankrijk behoorden onder andere tot dit machtige hooggebergte. Nederland vormde net als nu de stortplaats van dit gebergte, getuige de afzetting van het eerder genoemde bont zandsteen in het Perm, toen dat machtige gebergte in een tijdsbestek van ongeveer 60 miljoen jaar geheel afgebroken werd. Dit zelfde lot staat ook de Alpen te wachten. Nu reeds zijn er kilometers dikke lagen gesteenten afgebroken en door de rivieren afgevoerd. Wie zich bij de afbraak van een gebergte niets kan voorstellen, moet maar een denken aan de plaats Bric, die eind september na overstromingen bedolven raakte onder een meters dikke modderlaag, afkomstig uit de bergen. Over nog eens 30 miljoen jaar zullen ook de Alpen tot de verleden tijd gaan behoren.

In Nederland zijn geen gesteenten te vinden die ouder zijn dan het Carboon. Althans, er zijn geen gesteenten aan de oppervlakte te vinden die hier gevormd zijn in oudere

tijdvakken.

EEN OUDE KEI OP REIS

Er zijn wel gesteenten te vinden die ouder zijn, maar ze zijn hierheen gebracht. Een voorbeeld hiervan ligt in Groesbeek bij Jan de Goeie. Het betreft een kei uit het Devoon (410-360 miljoen jaar geleden). Indertijd werd dat gesteente gevormd in Scandinavië. Het was een afbraakprodukt van een nog ouder gebergte, het Caledonische gebergte, dat in het Siluur (440-410 miljoen jaar geleden) gevormd werd daar waar nu Schotland en Scandinavië ligt. Dit gebergte, dat het resultaat was van een botsing van het toenmalige Noord-Amerika en Europa, werd in de periode daarna, in het Devoon afgebroken en als zand afgezet in weer een woestijnachtig klimaat (Noord-Europa lag in die tijd op de breedtegraad van de Namibiëwoestijn op het Zuidelijk halfrond. Het Devoon was het tijdperk van de vissen die toen een enorme bloei doormaakten. Doordat in de woestijn vaak lagunen dreigden op te drogen, stierven veel vissen. Enkele vreemde soorten waren echter in staat met verstevigde vinnen een tijdje over land te schuifelen op zoek naar een plas waar nog wel water in stond. Uit deze kwastvinnigen ontwikkelden zich later de amfibieën.

De Devonische steen bij Jan de Goeie is, zoals gezegd, hierheen gebracht. Niet door mensen, maar door het ijs in de voorlaatste ijstijd. Het is een zwerfkei. De steen was ergens in Scandinavië door voortkruisend gletsjerijs uit de ondergrond getrokken en duizenden kilometers naar het zuiden meegenomen en werd bij de Derde Baan door het smeltende ijs weer achtergelaten. Hoe dat gletsjerijs ontstond en wat het nog meer hier in Groesbeek bijgedragen heeft tot het huidige landschap, daar gaan we de volgende keer verder op in.

Henny Brinkhof

Zonsverduistering in de 19de eeuw

Heden ten dage zijn milieurampen, zowel dichtbij als ver weg aan de orde van de dag. Vaak is de geavanceerde techniek daar debet aan. Denk maar aan de ongelukken in (chemische) fabrieken. Maar ook vroeger, zónder de moderne techniek, juist met zeer eenvoudig materiaal kon een grote milieuramp gecreëerd worden, daar zal ik hier een voorbeeld van geven.

“Wie kent niet den dikken, rookachtigen nevel, die ieder voorjaar door elken oosten- of midoostenwind aangevoerd, deze provincie overdekt met een somber floers en somwijlen bijkans de uitwerking eener totale zonsverduistering heeft”.

Dit fragment is te lezen in de Groninger Almanak van 1839 en heeft betrekking op de veenbrandcultuur die in de 19de eeuw bestond in de omvangrijke veengebieden van Noord-Nederland en Noord-Duitsland. Dit veenbranden was een jaarlijks terugkerende ramp voor mens en milieu.

HOE GING MEN TE WERK BIJ HET VEENBRANDEN

De techniek van het veenbranden is in Nederland ontwikkeld. De veenboekweitcultuur bestond al in de 17de eeuw in Noord-Nederland. De grootste omvang bereikte deze vorm van landbouw in het midden van de 19de eeuw.

Bij het veenbranden werd de bovenste laag van het veen verbrand, zodat men in de as boekweit kon zaaien. Eerst echter moest de “grond” geschikt gemaakt worden, daarvoor werd de bovenlaag van het hoogveen ontwaterd. Hiervoor werden greppels gegraven van ongeveer 60 cm diep. Het kon wel gebeuren dat het veen daarna twee tot drie jaar moest drogen. Als de bovenlaag goed bevonden werd, ging men de bovenste 30 cm openhakken. In het voorjaar daarna werden de droge stukken turf klein geslagen. Alles werd geëgaliseerd en de akker werd afgerond aan de kanten. Het kwam wel voor dat boeren het bewerkte veen nog een jaar lieten liggen om de juiste droogte te verkrijgen.

Als het veenbranden kon beginnen ging de boer op het veld een vuurtje stoken. Dit ging heel eenvoudig: met behulp van brandende kolen, of hij gebruikte gewoon zijn pijp. Hij stelde zich op aan de rand van het veld, afhankelijk van de windrichting. Met behulp van een vuurkorf, een oude pan aan een steel of een oude schop werd het vuur over de akker verspreid en in goede banen geleid. Al snel kon een groot gebied gaan branden, maar het

beste was het als het veen wegsmeulde, wat echter met een zeer grote rookontwikkeling gepaard ging. Een heldere hemel en aanhoudende oostenwind was de ideale situatie om het veen te branden. Er werd ook gebrand bij andere windrichtingen. Een periode van aanhoudende regen was voor de boeren een grote pech, want dan doofde het vuur en moest men later opnieuw beginnen. Het kon wel gebeuren dat de grond al te nat geregend was voor het branden, en dan kon er dat jaar geen boekweit gezaaid worden. Het zaaien gebeurde meestal tegen eind juni. Het boekweitzaad had drie maanden nodig om te groeien. Omstreeks september ging men oogsten. Als de boeren het langer lieten staan, konden kou en nachtvorst een nadelige factor zijn. Op den duur raakte het veen uitgeput door de brandcultuur, waardoor nieuwe stukken veen “bewerkt” werden. Deze roofofbouw verspreidde zich in een snel tempo.

WELKE MENSEN DEDEN DIT WERK

In Noord-Nederland waren het de veeneigenaren van oude dorpen, de keuterboeren en de arbeidersstand die actief waren in de veenbrandcultuur. Het was meestal een nevenverdienste voor ze. (In Noord-Duitsland was dit grootschaliger.) Boekweit was het volksvoedsel, aardappelen werden nog weinig geconsumeerd. Boekweitmeel en boekweithoning waren de producten die veel gebruikt werden. Toen de aardappel het terrein begon te winnen, verdween het verbouwen van boekweit geleidelijk.

Voor de boeren was het veenbranden beslist geen lolletje. In een instructieboek (van G.A. Venema) is er destijds over geschreven: “Het veenbranden is een verschrikkelijke arbeid. In damp en rook gehuld, druipnat van het zweet, dat door de hitte en de inspanning der spieren uit de poriën wordt gedreven, zwart van stof, veelal met eene harde korst grof roggebrood in den mond, om de speekselklieren voor opdrogen te bewaren, brengt de veenbrander den dag op het eentonige veen ver verwijderd van menselijke woningen door”. Of hier het adagium “loon naar werken” opging, is zeer de vraag, maar de boer kon door het veenbranden en de opbrengst van de boekweitooft een varken, een magere koe, of een paar schapen houden. Met de mest van zijn “veestapel” kon hij een kleine akker bemesten, wat ook weer wat extra brood op de plank bracht.

Veenbranders aan het werk. (Uit: "Spiegel Historiae!").

MILIEU-OVERLAST IN DE DIRECTE OMGEVING

Het veenbranden vond in het voorjaar en in het najaar plaats. Beide keren duurde de enorme overlast van rook en stank een paar weken. Dat dit veenbranden de bewoners in de omgeving veel last bezorgde, spreekt voor zich. Als de windrichting verkeerd stond, zag men in de verte de dreigende rookmassa's naderen. Zo kon het gebeuren dat helder en zonnig voorjaarsweer veranderde in een vies stinkende rokerige lucht. Men zag dan dagen lang de zon niet meer! Naar aanleiding van deze rookontwikkeling zong de burgerbevolking het rijmpje: "Veenrook in 't land, alle mooie dagen aan de kant". Het zicht in de omgeving raakte beperkt; in de straten en op het veld tot niet meer dan honderd meter. Ook in de huizen drong de stinkende rook binnen. Hierdoor kregen de mensen last van tranende ogen en konden slecht slapen.

AANSLAG OP DE GEZONDHEID

Zoals al aangegeven lag de top van het veenbranden ongeveer in het midden van de 19de eeuw. De burgerij van de steden in het Noorden van Nederland begon te protesteren. Door pamfletten te verspreiden met "weg met de veenbranden!" erop eisten de stedelingen dat de veenbranden gestaakt werden. De boeren, die zich in hun bestaan bedreigd voelden, reageerden hier op. Zo ontstonden felle discussies. Dit alles leidde tot artikelen in de kranten. Naar aanleiding daarvan gingen artsen medische experimenten

uitvoeren om de gevolgen van de langdurige rookperiodes te onderzoeken. Zo liet men kortademige patiënten en patinten die bloed spuugden urenlang in de stinkende veenrook zitten. Geconcludeerd werd dat de vieze rook tot verergering van de aandoeningen leidde. Een "slachtoffer" in Drenthe beschreef het fenomeen als volgt: "Nog een paar dagen droogte en we bevinden ons op eene andere planeet, had ik haast gezegd, doch dit zal wel mis wezen, en toch ondergaat ons lichaam gewaarwordingen, welke zouden doen vermoeden dat we overgeplaatst waren. Onze ademhaling wordt belemmerd, onze gezichtswerktuigen worden geprikkeld, waardooreen natuurlijk vocht langs de wangen nederdaalt, onze reukorganen ontdekken een onaangenaam gevoel en dwingen ons tot niezen, we kunnen de dingen om ons heen maar ten halve onderscheiden, de zon staat als een vuurrode schijf aan de hemel, onze gang wordt trager, de lust tot wandelen verdwijnt, wij bevinden ons op neen, rondom in veenrook!"

GRENSOVERSCHRIJDENDE VERVUILING

Door het veenbranden werd de hemel, direct boven het Bourtanger moor, totaal verduisterd door dikke rookwolken.

Afhankelijk van het weer, drongen de verbrandingsproducten door tot in de hogere lagen van de atmosfeer. Men noemde het wel het "hoge-schoorsteeneffect". Op die manier verplaatste de vervuilde lucht zich soms een paar duizend kilometer!

In de literatuur deed men er een schepje

bovenop: er werd geschreven dat de rook zich verspreidde over heel Europa en dat deze zelfs waar te nemen was in Amerika, Azië en Siberië. Steden als Rome en Moskou zouden op klaarlichte dag niet te zien zijn!

Wat wel gebeurde was, dat de veenrook zich over heel Europa verspreidde. In wetenschappelijke tijdschriften uitte men verbazing over de blauwe sluier en werd gespeculeerd over de herkomst. Zo schreef een auteur in 1865 dat dit alles het gevolg was van een vulkaanuitbarsting.

In Noord-Duitsland was het veenbranden nog wat omvangrijker dan in Nederland. Via de overheid werd deze landbouwmethode gestimuleerd omdat het een "goede bron voor welstand" was. In 1800 was het verbranden voor ruim 12.000 Duitse boeren het hoofdmiddel van bestaan. In 1880 waren het er 15.000. Het was in het Duitse gedeelte dus géén neveninkomste, zoals dat bij de boeren in het Nederlandse gedeelte van het Bourtanger moor vaak het geval was.

Pas in 1923 werd het veenbranden in Noordwest-Duitsland verboden. Dit was vooral te danken aan de activiteiten van de leden van de "Verein gegen das Moorbrennen". In 1923 werd er in Nederland alleen nog sporadisch veen verbrand. Hiermee was er gelukkig een einde gekomen aan deze vorm van milieuvervuiling. Tevens óók aan de ongezonde arbeidssituatie voor de betreffende boeren.

OMVANG VAN DE VERVUILING

Ruim honderdvijftig jaar lang vond deze luchtvervuiling plaats. De laatste tijd is er een aantal keren geschreven over het veenbranden en de milieuvervuiling destijds. Tevens wordt er onderzoek verricht naar de werkelijke gevolgen die het had voor het milieu. Zo heeft de vakgroep Energie en Milieukunde van de Universiteit van Groningen onderzoek gedaan naar de emissiefactoren voor turf. In mijn bron staan getallen vermeldt. Zo beschikt men over betrouwbare meteorologische gegevens uit het jaar 1873. In dat jaar was in het Nederlands-Duitse Bourtanger Moor in totaal 86.042 ha veengrond in gebruik voor het verbouwen van boekweit. De onderzoekers komen, wat de emissie in dat jaar betreft, tot de volgende getallen:

<u>totaal (ton/jaar)</u>	
Koolmonoxyde	255,133.33
Zwaveldioxyde	286,666.67
Stikstofoxyde	68,800.00

Een recenter voorbeeld: in Nederland was de emissie in tonnen per jaar in het jaar 1980:

Koolmonoxyde	1,350.000.00
Zwaveldioxyde	536,000.00
Stikstofoxyde	496,000.00

Deze getallen geven weer dat de emissie bij de veenverbranding in 1873 (op zo'n beperkt grondgebied in een tijdspanne van twee maanden) twintig procent bedroeg van de jaarlijkse uitworp in Nederland in 1980 (ruim honderd jaar later!).

Adri Versluis

Bron:

W.R. Foorthuis: "Het veenbranden: een milieuramp in de 19de eeuw" .
(Spiegel Historiael, 1993).

Kachelhout in Albanië

We zijn aardig in de weer wat betreft het streven naar het Europees integratieproces. We reizen binnen dit werelddeel ook heel wat af. Toch zijn er landen binnen Europa waar we weinig van weten. Zo'n land is bijvoorbeeld Albanië. In mei j.l. is er door de Albanese milieu-organisatie, de "Protection and Preservation of Natural Environment in Albania" (PPNEA), aandacht gevraagd voor een dreigende milieucatastrofe in dat land. Deze milieu-organisatie bestaat sinds twee jaar en is de eerste milieu-organisatie in Albanië. Een groep vertegenwoordigers was, op verzoek van Milieukontakt Oost-Europa, in mei j.l. in Nederland om ervaringen uit te wisselen. De grootte van Albanië is ongeveer tweederde van Nederland. De laatste vijftig jaar is er 250.000 hectare bos verloren gegaan door het kappen van bomen. Deze oppervlakte is te vergelijken met de omvang van de provincie Groningen. Sinds de omwenteling (twee jaar geleden) van een dictatuur naar een democratie is er voor de bevolking wel meer vrijheid, maar ze zijn nog steeds erg arm. De brandstofprijzen gingen flink omhoog, dit is

les geeft aan de universiteit! Ook de vogelstand wordt drastisch geminimaliseerd: duizenden beschermde vogels worden afgeschoten (voor één pelikaan wordt 450 gulden betaald).

Dat de bevolking de activiteiten van de PPNEA (die 400 leden telt, allen vrijwilligers en afkomstig uit academische en intellectuele kringen) niet bepaald toejuicht, is geen verrassing. Ze vinden het maar "zeuren over het milieu, terwijl er niets te eten is". Van een PPNEA-lid werd in het voorjaar het huis in brand gestoken, waardoor een familielid zwaar gewond raakte en niet mee kon op werkbezoek naar Nederland.

Via het Albanese tv-journaal (er is maar één tv-zender in het land), probeert de producer via items over het milieu de bevolking te beïnvloeden. Want de krantenberichtgeving vertrouwt men niet, daar deze te politiek gekleurd is. De milieu-beweging vindt dat het de taak van West-Europa is om een oplossing te zoeken voor deze problematiek. Als het houtkappen in dit tempo doorgaat, is Albanië zo rond het jaar 2005 het eerste land in Europa zonder bos!

MILIEU RONDOM

de voornaamste oorzaak van het hout roven. In de steden worden negen van de tien kachels op hout gestookt en op het platte land alle kachels. Van primair belang is voor de Albanese om te overleven, dus gaan ze het bos in om hout voor de kachel. Zelfs de bomen in de "Hortus botanicus" van de universiteit in Tirana zijn geplunderd door omwonenden om op te stoken. Grote delen van het universiteitsterrein veranderden daardoor in een woestijn. Door acties van de PPNEA staan de overgebleven bomen op het terrein onder politiebewaking. Men heeft ook sinds kort "bosbewakers" aangesteld, maar die kunnen het illegaal kappen niet voorkomen. Naast de illegale houtkap, is ook het legaal houtkappen een probleem. Door ontbreken van controle kunnen houtkapondernemingen veel hout exporteren naar het buitenland. Afnemers zijn vooral Griekenland, Macedonië en Italië.

Ook op andere terreinen moet het milieu wijken voor de bestaanszekerheid. Bijvoorbeeld het leegvissen van de zee. Als een visser zijn vangst in Italië verkoopt, verdient hij in één dag net zoveel als iemand die acht maanden

Ecover-wasmiddelen

De Verenigde Naties hebben een lijst van vijfhonderd mensen en bedrijven genoteerd, die op uitzonderlijke wijze hebben bijgedragen aan het werken voor een betere toekomst. Daar staat sinds kort de naam van de Belgische wasmiddelenfabriek "Ecover" op. Ecover wordt gelauwerd vanwege het vooruitstrevend werk op gebied van mens en milieu. De Ecoverproducten worden tot de minst giftige wasmiddelen gerekend die op de markt zijn. De wasresultaten doen niet zoveel onder voor die van de reguliere wasmerken. Vorig jaar heeft dit bedrijf de eerste ecologische fabriek ter wereld geopend met grasdak en waterzuivering, gebaseerd op zonne-energie en waterplanten.

Onlangs is er in Nederland een heftige (korte) strijd geweest tussen de natuurvoedingsbranche en Ecover. Ecover wilde namelijk ook via de reguliere supermarkten hun producten gaan verkopen. In België en Scandinavië gebeurt dit al. De natuurvoedingswinkels hebben hier flink tegen geageerd, daar ze vreesden dat een algemene verkrijgbaarheid van Ecover een te

grote daling van de omzet zou betekenen voor hun gespecialiseerde branche. Voorlopig zullen we dus geen producten van dit merk aantreffen in de supermarkten. Jammer, hier zien we weer eens "waar we in een klein land klein in kunnen zijn".

IJsland: energieland

De PGEM, energiemaatschappij voor Gelderland en Flevoland, heeft een nieuw "groen" project op stapel staan, wat een "groen label" op kan leveren. Er is een samenwerkingsverband tot stand gekomen tussen: Nederlandse en IJslandse electriciteitsmaatschappijen en de stad Reykjavik. Als er in Nederland geld voor het project gevonden kan worden, gaat het plan door. Men wil rond het jaar 2010 ongeveer 10 procent van het jaarlijkse Nederlandse energieverbruik uit IJsland betrekken. Dit moet via een kabel gaan, die dwars door de oceaan, langs de Faröer Eilanden Delfzijl zal bereiken, met een vertakking naar Duitsland. In IJsland wordt het water van drie gletsjer-rivieren opgevangen in spaarbekken. Met pijpen onder de grond gaat het naar een lager gelegen bekken. Door het hoogteverschil kan men electriciteit opwekken, met behulp van een krachtcentrale.

Milieu-activisten in IJsland hebben gerapporteerd dat het project ongetwijfeld grote risico's inhoudt voor het milieu; de totale omvang is echter nog niet te overzien. Zeker is dat de rendieren en de (beschermd) rozevoetganzen bedreigd zullen worden in hun bestaan. De rendieren kalven namelijk in het gebied van de gletsjer-rivieren.

De IJslanders kan het niet veel schelen wat de Nederlandse bouwers in het oosten van het land uitspoken, want ze verwachten veel economische voordelen. Het project zal aan 100 mensen werk bieden, gedurende 7 jaar. Dit is veel voor IJslandse begrippen, waar ze sinds kort geconfronteerd worden met werkloosheid. De meesten waren gewend om meerdere banen tegelijk te hebben. Er zijn wel tegenstanders op het eiland, maar ze spreken zich niet uit in het openbaar, want "iedereen kent elkaar". Voor het eerst in de geschiedenis van IJsland worden er particulieren ingeschakeld voor een bouwproject, want de 12 miljard gulden die IJsland in het project wil investeren, is méér dan het totale jaarlijkse overheidsbudget.

Volgens de hoofdingenieur van de IJslandse

electriciteitsmaatschappij waren de Nederlanders er opmerkelijk snel (lees té snel) bij. Ze kwamen al in het project toen ze dáár nog in de fase van "exportmogelijkheden onderzoeken" zaten, bijvoorbeeld naar het dichterbij gelegen Schotland.

De directeur van het "Centrum voor Energiebesparing en Schone Technologie" in Nederland is van mening dat we de IJslandse energie niet nodig hebben. Met energiebesparing kunnen we, volgens hem, veel bereiken. Dat komt er dan wel op neer dat de PGEM het "groene label" moet missen!

Max Havelaar chocola

Vanaf oktober zullen we keurmerkchocola van de Stichting Max Havelaar in de winkels zien liggen. De keurmerkkoffie kennen we al. Via deze Stichting komt een belangrijk deel van de winst bij de boeren en boerinnen terecht, die de grondstof leveren. De chocola zal in wereldwinkels te koop zijn, maar ook in supermarkten en buurtwinkels. Bekende bedrijven komen met het keurmerk op de markt. Dit zullen zijn: repen, tabletten, chocolaatjes, automaten-chocola, Sinterklaas- en kerstartikelen. Rond de jaarwisseling moet de introductie afgerond zijn.

Premie voor biologische boeren

Boeren die willen overschakelen op biologische landbouw, kunnen (waarschijnlijk vanaf het najaar) een premie krijgen van de overheid en EG, gedurende vijf jaar. Vijftig procent wordt door de overheid betaald, vijftig procent door de EG. Ook bestaande biologische bedrijven kunnen ondersteuning krijgen. Van de 100.000 boeren in Nederland werken er 500 via de biologische landbouwmethode. De laatste jaren groeit het aantal vrij snel (met 20%). Bij het "Platform Biologische Landbouw en Voeding", een overkoepelend orgaan van 9 organisaties, zijn ze heel tevreden met de regeling. Ook de afzet van producten zal nog bevorderd moeten worden, om overaanbod te voorkomen.

Adri Versluis

MILIEU RONDOM

Dierenleed in Groesbeek?

In het vorige Milieujournaal schreven we over het lot van de dieren in de bio-industrie. We zagen het afgestompt gedrag van mestzeugen en kistkalveren. We zagen dat mestkippen in feite geselecteerd zijn op een vraatziekte.

Menig lezer zal zich misschien afgevraagd hebben hoe de situatie in Groesbeek eigenlijk is. Of er hier in het dorp achter de stalmuren veel dierenleed verborgen gaat, of dat de situatie wel meevalt.

HOKDIEREN EN GRAASDIEREN

De veestapel in Groesbeek kan in twee hoofdgroepen onderverdeeld worden. De zgn. Hokdierbedrijven en de Graasdierbedrijven. Zoals de naam al doet vermoeden, brengen bij hokdierbedrijven de dieren hun leven

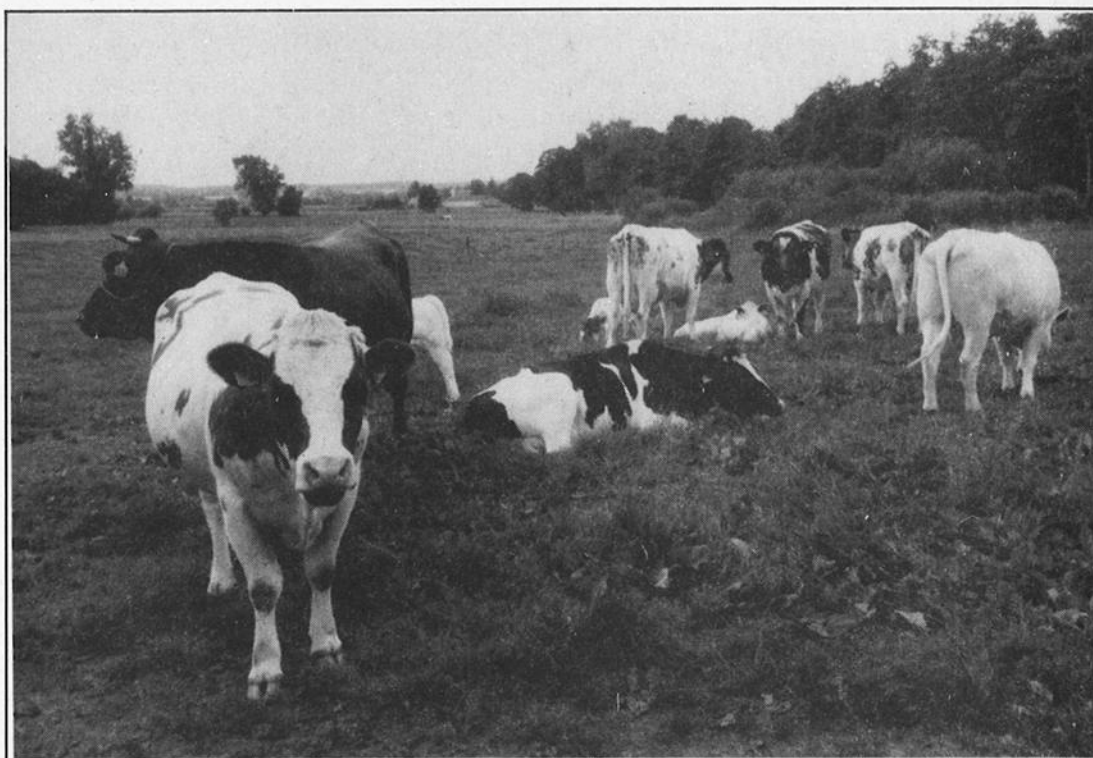
binnenstals door. Hieronder vallen fokvarkensbedrijven, mestvarkensbedrijven, legkippenbedrijven, slachtpluimveebedrijven, nertsenfokkerijen etc. Bij graasdierbedrijven vertoeven de dieren grotendeels buiten. Onder deze categorie vallen: melkveebedrijven en schapenbedrijven.

DE CIJFERS

Wanneer we kijken naar de jaren 1986, 1988, 1990 en 1992 dan krijgen we niet alleen een beeld van de omvang van de Groesbeekse veestapel, maar ook een beeld van de ontwikkeling ervan. Ter vergelijking zijn indien mogelijk ook de totalen van 1960 en 1971 toegevoegd (alle gegevens zijn ontleend aan de statistieken van het C.B.S.).

	1960	1971	1986	1988	1990	1992
RUNDVEE						
melkhouderij						
melkkoeien			2456	2026	1967	1742
jongvee			2252	2205	2173	1834
mestweide mesterij						
zoogkoeien			136	238	372	577
jongvee			115	109	204	838
stalmesterijen						
meststieren (h)			423	819	1001	846
mestkalveren (h)			80	-	-	-
totaal runderen	4044	4513	5462	5397	5719	5837
VARKENS						
mestvarkens (h)			8715	7768	7097	6747
fokzeugen en beren (h)			2795	2804	2809	2864
opfokvarkens (h)			434	422	327	282
totaal varkens	5780	11502	11944	10994	10233	9893
KIPPEN						
Leghennen (h)			326338	306600	348878	348170
slachtkuikenmoërdieren (h)			3000	-	5850	6000
slachtkuikens (h)			52000	51000	28500	55000
totaal kippen	84353	172950	381338	357600	383228	409170
OVERIG VEE						
schapen			?*	?	637	1718
paarden en pony's			?	?	?	719
geiten			?	?	-	18
nertsen (h)			?	?	?	3450

*?=(werden voorheen niet geteld)

Zoogkoeien

WAT LATEN DE CIJFERS ZIEN?

Wanneer we naar de tabel kijken, zien we het volgende beeld.

Rundveesector

In deze sector zien we een afname optreden als het gaat om melkvee. Dit is te danken aan de melkquota, die in 1982 ingesteld werd. De boeren mochten toen nog maar een vastgesteld hoeveelheid kilo's melk per jaar leveren. Doordat de produktie per koe steeg, kon de veestapel dalen. Dit gebeurde echter niet. Het houden van vleeskoeien maakte opgang. Het verschijnsel zoogkoeien, waarbij kalveren door koeien gezoogd worden, kwam terug in het plattelandsbeeld. Helaas neemt het aantal dikbillen in de populatie zoogrunderen toe. Deze dieren hebben zo'n dikke bilspieren dat ze alleen met een keizersnee geboren kunnen worden en wanneer ze gedwongen worden te blijven staan door ruimtegebrek in stallen, de neiging hebben door hun poten te zakken. Ook de aantallen meststieren in stallen groeiden snel, maar bleef steken rond de 850. Ook hier deed de dikbil zijn intrede.

Mestkalveren komen in Groesbeek sinds 1986 niet meer voor.

Varkens

De varkenshouderij is in Groesbeek goed vertegenwoordigd. Na een explosieve groei eind jaren zestig, bleef het aantal rond de 10.000 hangen.

Kippen

Het aantal kippen in Groesbeek neemt nog steeds enigszins toe en ligt momenteel rond de 400.000 dieren. Voor zover bij mij bekend, gaat het bij de 9 bedrijven hier om legbatterijen en 1 slachtpluimveebedrijf.

Overige

Schapevlees maken de laatste jaren een wezenlijk deel uit van de veestapel. Deze dieren hebben over het algemeen een redelijk goed leven, daar ze buiten kunnen lopen.

Nertsen worden in Groesbeek al sinds vele jaren gefokt, maar pas de laatste tijd in de tellingen meegenomen. Deze van oorsprong speelse dieren brengen hun leven door in kleine kooien van gaas.

DE BALANS OPGEMAAKT

Wanneer we de balans opmaken komen we tot de slotsom dat er in Groesbeek in totaal 423.300 dieren leven onder omstandigheden, die niet dierwaardig genoemd kunnen worden. Door deze slechte omstandigheden worden de dieren zodanig in hun natuurlijke gedrag geremd, dat ze onder zware stress komen te staan en stereotiep gedrag (of beter gezegd afgestompt gedrag) gaan vertonen. Dit is 98,3% van de totale veestapel!!

Henny Brinkhof

De kip en het ei

Kippen gadeslaan die buiten op een erf of in een boomgaard rondscharrelen is een amusante bezigheid, want het zijn vreselijk leuke dieren. Hun bedrijvigheid, verwoede gepik en nieuwsgierigheid kunnen je echt aan het lachen maken. Dit archaische beeld verdwijnt tegenwoordig steeds meer voor een beeld van kippen dat nou niet bepaald de lachlust opwekt. Misschien hebben we daarom de kippen uit ons vizier verdreven en schenken we alle aandacht alleen nog maar aan het ei. Van de reclamemakers kennen we vooral de slogans "een ei hoort er bij", "eenmaal per etmaal een eimaal" en "met een ei maak je er méér van".

Er zijn tegenwoordig steeds meer soorten eieren te koop. De nieuwe soort moet dan weer beter zijn dan de vorige. Maar, is dat wel zo? Waarin verschillen de eieren van elkaar en, minstens zo belangrijk, wat betekent het verschil voor het levensomstandigheden van de kippen?

LEGBATTERIJ-EIEREN

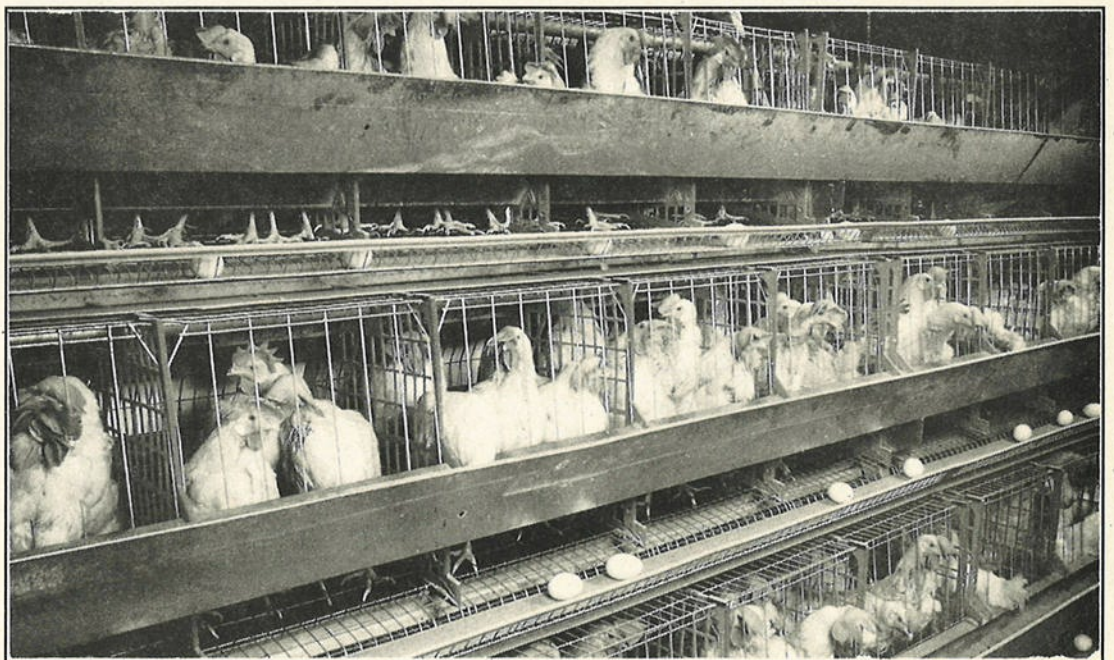
Deze komen van de meest afschuwelijke vorm van pluimveehouderijen. Men gaat er als volgt te werk. De kippen hebben geen bewegingsruimte, dat wil zeggen dat er 20 x 22 cm per kip berekend wordt. In de schuren is vaak geen daglicht aanwezig. De kippen hebben niet de mogelijkheid om te scharrelen. Er zijn geen legnesten in de hokken aanwezig. Er is geen mogelijkheid tot stofbaden. Aan het voer worden kleurstoffen en antibiotica toegevoegd. Ze krijgen geen granen en groenvoer. De snavelpunten worden afgebrand. Door al deze ellende gaan ze een gefrustreerd en agressief gedrag vertonen, waardoor ze elkaar verwonden. Ze hebben daardoor nogal eens pootgebreen en een

beschadigd verenkleed. Na 14 maanden eindigen ze als soepkip. Er zijn 30 miljoen van deze kippen in Nederland. Hun producten zijn de "legbatterij-eieren". Kosten: \pm f 0.20 per ei.

SCHARREL-EIEREN

Sinds 1974 is het woord "scharrel-ei" geïntroduceerd toen de eerste eieren op de markt kwamen die niet afkomstig waren van de legbatterij-kippen. Daarvóór had het woord "scharrelen" een geheel andere betekenis. (Dit ter zijde: recent las ik het woord "scharrelmelk" en "scharrelbloemen" in geheel verschillende context.) De benaming van dit soort eieren suggereert betere leefomstandigheden voor de kippen dan die van de legbatterijen. Van verbetering is weinig sprake. Scharrel-eieren die men in de supermarkt kan kopen, zijn dan ook niet de scharreleieren die we idealiter voor ogen hebben. De scharrelkippen lopen rond in een schuur, waar 7 kippen één vierkante meter ruimte hebben! Er is wat strooisel aanwezig om te scharrelen. Er zijn legnesten aanwezig en er is de mogelijkheid tot stofbaden. Er is heel weinig daglicht aanwezig. Ook deze kippen krijgen kleurstof en antibiotica via hun voer toegediend. Ze krijgen geen granen en geen groenvoer. Hun snavelpunten worden afgebrand. Het natuurlijke gedrag is iets beter mogelijk dan bij de legbatterij-kippen. De eieren worden gecontroleerd door de "Stichting scharrel-eieren controle". De eieren zijn herkenbaar aan het controlemerk op de verpakking en op elk ei afzonderlijk. De prijs voor zo'n ei is \pm f 0.25.

Legbatterij

Graskippen of
ekologische kippen?

Vrije-uitloop eieren

Het komt voor dat een "scharrelstal" voorzien is van luiken. De kippen kunnen dan vrij naar buiten lopen. Zo scharrelen ze niet alleen op de vloer van de stal. Per kip moet minimaal 2_vierkante meter beschikbaar zijn. De eieren van deze kippen worden officieel "eieren van hennen met vrije uitloop" genoemd. Deze methode is echter in Nederland weinig in gebruik. De grond wordt er te schaars en te duur voor gevonden. Op de verpakking van die eieren moet staan "vrije-uitloop eieren". Ze zijn duurder dan scharreleieren.

Vier-granen eieren

Deze eieren kunnen afkomstig zijn van de scharrel-pluimveebedrijven, maar óók van kippen in legbatterijen. De term "vier-granen ei" heeft alleen betrekking op het voedsel wat ze krijgen. De leefomstandigheden voor deze kippen is dus ook zeer slecht.

Volière-eieren

De behuizing van deze kippen lijkt een klein beetje op die van de scharrelkippen. Op de vloer van de "volière-stal" (vreselijk woord!) zijn met meerdere etages stellingen geplaatst. Elke etage bestaat uit een vloer van gaas, waarop de kippen kunnen lopen. Ze kunnen ook op een stukje grond lopen, waar strooisel ligt. Boven elke etagevloer is een voedsel- en drinkgoot aangebracht. Er zijn ook zitstokken,

waarop de kippen kunnen rusten. Onder het gaas loopt een band, die de mest afvoert. Door de etages is de ruimteverdeling anders dan bij de scharrelkippen. De grondoppervlakte bedraagt kippen per vierkante meter 25 kippen. De totale leef-oppervlakte is 10 kippen per vierkante meter. De scharrelruimte is 1/3 grondoppervlakte, met strooisel. In deze stallen zijn dus veel verhoudingsgewijs veel kippen aanwezig. Er zijn legnesten aanwezig. Er is weinig of geen daglicht. Er mag tot 17 uur per etmaal worden bijverlicht. Snavelpunten worden afgebrand. Ze krijgen geen granen of groenvoer. De prijs van de eieren is iets lager dan van de scharreleieren, omdat er meer kippen gehouden worden in deze stallen dan in de scharrelstallen.

Gras-eieren

De methode die op deze pluimveehouderijen toegepast wordt, is de diervriendelijkere opvolger van de scharrelkippen-bedrijven. De gras-ei kippen komen dagelijks buiten. Ze pikken gras en allerlei soorten groen. Daarnaast krijgen ze plantaardige voeding, zoals granen en peulvruchten. De ene kip pikt meer groen dan de andere, dit is van invloed op de geel-oranje kleur van de dooier. De eieren zijn van gecontroleerde kwaliteit. De "Stichting Gras Merk" heeft strenge controlenormen. Ze heeft geen winstoogetekening. Ze richt zich op promotie van producten die afkomstig zijn van pluimveebedrijven, die gericht zijn op de teruggave van de vrijheid van het buitenleven aan de dieren.

Eko-eieren en biodyn-eieren

Deze twee benamingen gelden voor één methode van kippen houden. Er wordt gewerkt volgens de principes van de ekologischer of de biologisch-dynamische landbouw. Dit betekent wèl dat de dieren een véél beter leven hebben. In de schuur is de ruimte berekend op 5 kippen per vierkante meter; de buitenuitloop bedraagt 2_vierkante meter per kip. In de stal ligt droog strooisel en er is daglicht. Er wordt geen kunstmatige verlichting gebruikt. Er is

Keurmerk scharrelei

natuurlijke ventilatie. Er zijn legnesten aanwezig. Er is mogelijkheid tot stofbaden. De snavelpunten worden (uiteeraard) niet afgebrand. Dit is ook niet nodig, want door de vrijheid die de dieren hebben, vertonen ze geen agressief gedrag. Ze krijgen geen kleurstof of antibiotica in hun voedsel. Het ekologischer voer (zonder bestrijdingsmiddelen enz.) bestaat voor minimaal 70% uit ekologischer grondstoffen. Daarnaast krijgen ze (het zijn kippen met een hele snavel!) dagelijks 25% ekologischer gemengd graan toegediend. De

eko-eieren worden gecontroleerd door de "Stichting Ekomerk Controle", en zijn aan dit stempel aan herkenbaar. Dat deze vorm van kippen houden extra kosten en werk met zich mee brengt, is logisch. De eieren zijn dan ook wat duurder dan de hierboven genoemde soorten. Zo'n ei kost ongeveer ± f 0.45. Ze zijn te koop in de natuurvoedingswinkels.

Adri Versluis

BON

Ik geef me op voor het Groesbeeks Milieujournaal:

naam.....

adres.....

woonplaats.....

(U betaald met een acceptgiro of incassooverschrijvingsbewijs, die u krijgt toegezonden)

Natuurgedicht

NOORD-BRABANT

Het stinkt er naar de roomse boerenbond,
Naar gier en vunze drijfmest allerwegen.
Hoe hier Gods volk de wijde stiltten schond,
Het deert ze niet: de kerk is daar niet tegen.

Eens heide, onafzienbaar in het rond,
Waar wulpen jubelen en mensen zwegen.
Eens heldere beken, stinkend nu naar stront,
Toen zonnedauw en nu verzuurde regen.

Waar bleef de boer, hij die de grond beheert?
Hij werd tot smurrie-held gedegradeerd,
Verwoester van het erfdeel hem verleend.

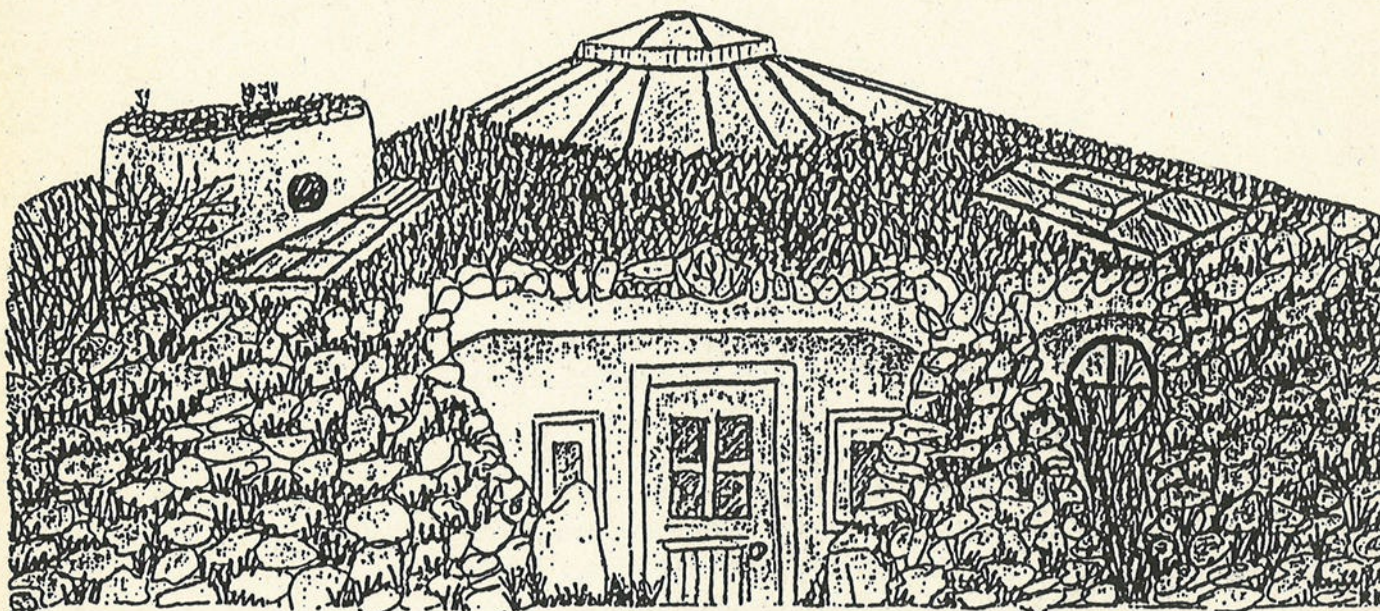
Vervuild de vennen en de Peel verveend,
Verdroomd de bossen en de ziel versteend.
Waar bleef het edel Brabant dat zich weert?

Victor Westhoff

Uit: Spiegel van de Moderne
Nederlandse Poëzie,
(zesde druk, 1993, p. 275).

AARDHUISPAGINA

Na alweer twee keer in het nieuwe seizoen met de natuurhobbyclub "Het Aardhuis" op stap te zijn geweest, willen we toch nog eens terugblikken op de startperiode van onze club.

VEEL GEDAAN MET ENTHOUSIASTE KINDEREN

De opkomst was buiten verwachting goed. Op 27 maart waren er 36 kinderen aanwezig. Op deze kennismakingsdag hebben we in het bos naar sporen van dieren gezocht.

De tweede keer hebben we met 25 kinderen de Foerpot schoongemaakt, tevens met de binoculaire loop de waterdierjes eens goed bekeken.

Die keer er op hebben we een boederij op Klein Amerika bezocht. Dit was een hele interessante dag waarbij we veel over het boederijleven te weten zijn gekomen.

Op Hemelvaartsdag hebben we met een eigen kraam op de milieumarkt bij de Zuidmolen gestaan. Dit was voor de kinderen en de bezoekers heel leuk.

Ook is er een tekenlerares op bezoek geweest in ons Aardhuis, hiervan leerden de kinderen dingen uit de natuur tekenen.

De dag waarop we naar de Millingerwaard waren was ook weer geslaagd, vooral toen we twee ooievaars zagen.

Op de dag dat we een stukje spoorlijn schoongemaakt hebben was het prachtig weer. Dit was wel een zware klus, maar als de motivatie aanwezig is kun je toch veel werk

verzetten. Nu maar hopen, dat de gladde slang zijn plek terug vindt.

Met Harry Woesthuis zijn we een dag in De Bruuk geweest, op zoek naar dieren en planten. Ook vertelde hij iets over de geschiedenis en het nut van dit gebied.

De laatste keer voor de vakantie hebben we een 'open ochtend' voor de ouders en bekenden gehouden. Op deze ochtend heeft Mien Thissen ons geholpen met collages maken. Uit deze collages is de Aardhuiskrant ontstaan. Deze krant gaan we vaker maken, en een verslag hiervan zal voortaan een vaste pagina krijgen in het Milieujournaal.

Dit natuurclubje, waar op het moment ongeveer 20 kinderen bij zijn, wordt geleid door 5 mensen waaronder 2 jonge hulpkrachten.

We hadden nog graag 1 of 2 mensen erbij die om de 2 weken een ochtend meehelpten. Tevens zoeken we nog een vitrine waarin we onze vondsten kunnen bewaren en tentoonstellen. (08891-75088)

Henk, Peter, Raymond, Ans en Aad.

HET JEUGDNATUURCLUBJE

De natuur

Wij hadden niet zo lang geleden een boom

omgekapt. Daar zat een nestje in. Ik weet niet van wat voor een vogel het is. Ik heb ook nog in de achtertuin een eitje gevonden. Het was een eitje van een merel. Mijn zusje had ook nog een skeletje van een vogel gevonden, en nog een eitje. We weten niet van wat voor vogel dat skeletje en eitje is.

Mellisa J.

Natuurclub

De eerste dag (27 maart) gingen we dieren zoeken. Als je goed kijkt zie je in de boomstammen allemaal gaatjes van houtwormen of voetsporen op de grond van een dier. De tweede dag (10 april) waren we wezen opruimen in de Foerpot. We werden in twee groepen verdeeld. De ene groep ging vissen vangen en kikkers bekijken. De andere groep ging een sloot schoonmaken met een grote container, waar je het afval in moest doen. We hadden een halve/driekwart container vol rommel. De derde dag (24 april) gingen we naar de boerderij. Daar hebben we

een rondleiding gehad, hoe kalfjes opgroeide tot koe. En wat ze eten. Op het laatst kregen we zelfgemaakte cake en melk. Deze keer hebben we dit gedaan.

Yvonne Schoenmakers

8 mei

We kwamen in het Aardhuis en we werden in 3 groepen verdeeld. Groep 1 ging bladeren natekenen. Groep 2 ging een verslag schrijven en groep 3 ging in de Heemtuin werken. Ik ging eerst bladeren natekenen, dat was goed gelukt en dat was ook leuk om te doen. Daarna moest mijn groepje in de Heemtuin werken. Daar ging ik en een paar meisjes boompjes uit de grond trekken. Ik had een wortel die aan de ene kant 1 meter was en aan de andere kant 2 meter, samen 3 meter. Daarna moest ik een verslag schrijven. (Dit dus)

Petra Klaassen.

De oplossing van de vorige Wie kent Groesbeek leverde maar liefst twee goede antwoorden op. Zowel Hent Eikholt uit de Bosstraat en Mia de Bruin uit de Kloosterstraat bleken dit keer Groesbeek goed te kennen. De plaats van de beschrijving was inderdaad bij een dikke beuk op de Cranenburgse Staar bij de boerderij "Nijen Huesenhoff".

Dit keer staan we op wellicht de meest controversiële plek van Groesbeek. Het is een plaats van tegenstellingen en hoe je er tegen aankijkt hangt af van waar je staat. We staan op een oude, uit gebruik geraakte stenige baan die bijna kaarsrecht van west naar oost loopt. Aan weerszijden van deze laan staan struiken en bomen, die bijna een ondoorzichtige haag vormen. Door deze beperking van het zicht naar twee kanten en een juist zeer ver gezicht naar de twee andere kanten, ontstaat een vreemde situatie. Kijken we in westelijke richting, dan zien we veel groen. Naast de struiken en bomen wat weiland, dat uiteindelijk daar waar de baan de bocht omdraait, eindigt in een muur van groen: het bos. Door struiken, weiden en bos lijkt het alsof het groen met een lange vinger ons raakt. In oostelijke richting lijkt de baan door de sterke perspectivische werking ervan, bijna eindeloos ver door te gaan en bijna op te lossen in een open landschap.

Wie door de dichte haag kijkt, ziet in noordelijke richting een soort groot lichtgekleurd pakket, maar dit wordt bij wijze van uitzondering niet bij je thuis gebracht. Naar rechts draaiend zien we vaag een groot gebouw dat van bestemming gaat veranderen. Verder naar rechts, net aan de andere kant van de baan steekt het dak van een ander vrij fors gebouw boven de haag uit. Dit gebouw, waarvan delen vrij oud zijn, is veelvuldig in het nieuws geweest. Het staat op de nominatie te verdwijnen. Verder naar rechts draaiend, vangen we tussen de haag fragmenten op van wat het hart van Groesbeek is, of moet worden. Het is een heel andere wereld, een drukke wereld. Bij die wereld horen de 15.000 of 18.000? bewegende objecten die dagelijks niet ver van ons standpunt in het oosten steeds even te zien zijn. Ook niet ver in het westen, zien we iets

WIE KENT GROESBEEK

dergelijks, maar dan minder frequent. Vanuit de beweging van die voorbij flitsende objecten en de drukte in het hart, is de stille, verlaten baan waarop wij staan een sta in de weg, een dissonant. Daar de druktemakers het voor het zeggen hebben, zal de plek waar wij nu staan dan ook verdwijnen. De niet aflatende beweging van het hart, zal ook hier moeten doordringen. Een wellicht zeer symmetrische plas water met een waterstraal, die als door een reusachtig hart voortgestuwd de hemel zal proberen te raken, zal het probleem van de dissonante rust en het antisymmetrische uitzicht oplossen. Zij wordt daarin sterk gesteund door een groot gebouw, dat zowel het oude gebouw alsook een groot deel van de haag en een stuk van de baan zal opslurpen. Als dat helemaal klaar zal zijn, zal de drukte overal zijn en kunnen de druktemakers rustig slapen.

Wie denkt te weten waar we ons deze keer in Groesbeek bevonden, mag het antwoord sruten naar Henny Brinkhof, Hobbemaweg 10, 6562 CT Groesbeek.

Succes met het speurwerk

Zorgen boeren en tuinders voor kwaliteit?

Zondag 7 juni hield een aantal Groebeeke boeren open dag. Onder het motto "boeren en tuinders zorgen voor kwaliteit" kon een ieder een zestal zeer uiteenlopende boerenbedrijven bezoeken: van een biologisch dynamisch bedrijf, een melkveehouder, vleesstier en zoogkoebedrijf tot een fruitteler en een kippe-opfokbedrijf en een legfarm.

De dag was bedoeld om het imago van de boer op te vijzelen. De boer staat de laatste jaren in een ongunstig daglicht. Vooral de problemen rond bemesting en verzuring halen regelmatig de krant. Nu konden de boeren eens een ander geluid laten horen.

Wij bezochten enkele bedrijven en noteerden positieve en minder positieve zaken.

De melkveehouderij bleek sterk een geautomatiseerde ligboxenstal. De koeien staan 's nachts bij elkaar op een stal met stro. Overdag kunnen ze naar buiten om te grazen. Krachtvoer wordt met de computer geregeld en ook het melken is sterk geautomatiseerd. Wel waren alle koeien onthoofd, wat nodig zou zijn omdat ze bij het melken niet in de beugel zouden passen, waarin de kop van het dier vastgebonden wordt. Vreemd was het om te horen dat de popmuziek die in de stallen als achtergrondmuziek te beluisteren was, was niet bedoeld was ter vermaak van de gasten, maar altijd (dag en nacht) aanstond. Het zou een rustgevende werking op de koeien hebben. Het bedrijf waar vleeskoeien, zoogkoeien en varkens gemest werden, waren de varkens niet te bezichtigen. De dieren zijn zeer gevoelig voor ziekten.

De meststieren waren dikbillen die de hele dag binnen stonden in een stal die zo klein was dat de dieren niet naast elkaar konden staan, maar dat er steeds een dier achterin stond. Deze situatie zou binnenkort veranderen, want de dieren zakten af en toe door hun poten. Het vlees van deze dieren was van een zeer hoge kwaliteit en gegarandeerd zonder extra hormonen. De zoogkoeien en hun kalveren stonden in een wei bijeen. De kalveren 'kregen de borst'. De mensenkinderen konden een rondje maken op de pony.

Ket kippe-opfokbedrijf was ook zeer sterk geautomatiseerd. Per computer werd dagelijks een vastgestelde hoeveelheid grammen voedsel aan de in totaal 70.000 kuiken en jonge kippen, die in twee grote stallen ondergebracht waren in kleine hokjes. Men mocht de stallen niet in omdat het gevaar voor het verspreiden van ziekten groot was, maar op een afstand was wel te zien welke leefruimte de dieren toebemeten was. Deze kippen

zouden als ze 18 weken oud zijn afgeleverd worden aan legbedrijven. De eigenaar van het bedrijf was er van overtuigd dat de dieren het goed hadden. Ze kregen uitgebalanceerde voeding voorgezet en hadden het dus niet nodig om te scharrelen. De kippen leefden in een kunstmatig licht-donkerregime. Op die manier werd het voorjaar nagebootst, wat nodig is om de kippen tot het leggen van eieren aan te zetten. Mestverwerking had grote aandacht bij het bedrijf. Van een stal werd de mest via transportbanden en warme luchtstromen in de stallen gedroogd. De zo gedroogde, vrijwel reukloze, mest werd elders verwerkt tot korrels, die dan als mest in de handel gebracht werd. Ook het legbedrijf had een dergelijke inrichting. Het aandeel van deze bedrijven aan de verzuring was dan ook gering. Onder het genot van een kopje koffie kon op video het hele proces van mestverwerking bekeken worden.

In het legbedrijf was te zien hoe de eieren tevoorschijn kwamen en verder gesorteerd, nagekeken en verpakt werden. De kippen zelf bleven ook hier grotendeels buiten beeld.

Opvallend bij het bezoek was dat er in de stallen weinig opwinding of herrie te bespeuren viel. De vleesstieren waren de rust zelve en ook in de kippestal, waar 40.000 dieren zaten was het geen leven van jewelste. Was dit een rust van tevredenheid of was de kwaliteit van het leven er een beetje uit?

Op het motto van de dag "boeren zorgen voor kwaliteit" viel toch wel wat op af te dingen. Onmiskkenbaar was er in de regel sprake van een zeer efficiënte bedrijfsvoering, waarbij met een minimum van arbeidskracht een maximaal resultaat bereikt werd. Als dat onder kwaliteit verstaan wordt, dan staan de Nederlandse bedrijven wellicht nummer een op de wereldranglijst. Wordt het eindproduct bedoeld, dan is daarover op grond van één bezoek nauwelijks iets te zeggen. Kijken we naar de dieren, dan is er op de kwaliteit veel af te dingen. Vooral bij de intensieve veehouderijen leven de dieren onder dieronwaardige omstandigheden. Misschien hadden de boeren toch beter het motto: "De boeren zorgen voor kwantiteit" kunnen gebruiken.

Henny Brinkhof

Groesbeeks milieu in beweging

Een rubriek waarin ontwikkelingen op gebied van natuur en milieu in Groesbeek centraal staan

VERDROGING GROESBEEK EEN HALT TOEGEROEPEN?

Zoals in het vorige Milieujournaal al stond is de WMG vertegenwoordigd in de stuurgroep van het milieubeschermingsgebied Groesbeek. Omdat het de bedoeling is van deze stuurgroep om tot een plan van aanpak om te komen tot verbetering van het Groesbeekse milieu, konden we al enkele projectvoorstellen indienen. De WMG heeft in eerste instantie twee projecten ingediend. Een om te komen tot natuurontwikkeling langs de Leigraaf. Op dit plan dat een uitbreiding en uitwerking vormt van de plannen van de landinrichting, zullen we in een komend Milieujournaal verder ingaan.

Het tweede project-idee is om de verdroging van Groesbeek tegen te gaan.

De laatste 20 jaar is de grondwaterstand in het bekken van Groesbeek met ongeveer 1 meter gedaald. De oorzaak hiervan moet gezocht worden in de kwantitatieve "verbetering" van de hoofdafwatering in de zeventiger jaren. Het beheer van de watergangen is momenteel gericht op het zo snel mogelijk afvoeren van het water. Deze verlaging van de waterstand levert verdrogingsproblemen voor natuurgebieden. De Bruuk krijgt te weinig kwelwater. Hierdoor vallen in de Bruuk steeds vaker sloten droog en veel waterdieren sterven dan. Ook kan de bodem zo erg uitdrogen dat de humus gaat verkomposten en zo de schrale hooilanden bemest worden. Als dat gebeurt, verdwijnen de zeldzame bloemen en grassen. Tenslotte is er het gevaar van verzuring via de regen. Kwelwater is enigszins kalkhoudend en kan zo de zure werking van de regen teniet doen.

Maar dan moet er wel voldoende kwelwater zijn. Is dat er te weinig dan verzuurt het gebied. Staatsbosbeheer heeft intern al maatregelen getroffen om het regenwater versnelt af te voeren door ondiepe, brede sloten aan te leggen. Het nadeel daarvan is dat hierdoor de verdroging in de hand gewerkt wordt.

Het zorgen voor voldoende kwelwater is dus van het grootste belang voor de Bruuk. Nu gebeurt er, in het kader van de landinrichting

al wat. De sloot ten oosten van de Bruuk zal enkele stuwen krijgen zodat hij minder kwelwater zal afvangen. Dit zal echter pas gebeuren als de boeren dit gebied verlaten hebben en dat kan nog vele jaren duren. Daarnaast hebben ook andere watergangen een wateronttrekkende of kwelwaterafvangende invloed. Zij worden niet aangepakt, omdat dan de schade voor de landbouw te groot zou zijn. Toch kunnen er volgens de WMG ook daar maatregelen genomen worden. Dit kan gebeuren door de watergangen die in het bekken van Groesbeek liggen zodanig te veranderen dat er alleen overtollig water wordt afgevoerd. Dus geen waterafvoer als dat niet nodig is. De waterafvoer moet dus fijner gereguleerd worden.

Met een viertal maatregelen kan dit bereikt worden:

1. Watergangen aanpassen

Verschillende watergangen zijn zo diep uitgegraven dat zij de waterafsluitende leemlaag doorbreken en de eerste watervoerende laag aanboren en zo de kwelstroom sterk beïnvloeden. Door bijvoorbeeld de watergangen minder diep te maken, en eventueel wel breder, zou dit effect mogelijk sterk beperkt kunnen worden. Dit heeft geen gevolgen voor de drainage omdat de afvoer hiervan vaak op meer dan een meter boven de slootbodem is gelegen. Door de watergangen te verbreden zou een waterafvoer op piekmomenten gegarandeerd kunnen blijven.

2. Het aanbrengen van regelbare stuwen op diverse, strategische plaatsen zou ervoor kunnen zorgen dat water vastgehouden wordt op momenten dat dat gewenst is. Door automatische (radiografische) besturing van de stuwen zouden deze bij grote regenval automatisch geopend kunnen worden.

3. Het aanleggen van enkele waterreservoirs (eventueel in combinatie met bovenstaande stuwen) bij relatief droogtegevoelige gebieden zou ook gunstige gevolgen kunnen hebben op de grondwaterstand, daar dan beregning in droge perioden achterwege kan blijven.

4. Het meanderen van watergangen op plaatsen waar de waterafvoer niet zo groot hoeft te zijn. Door een U-vorm zou de afvoer ook bij pieken groot kunnen zijn.

Wanneer deze maatregelen uitgevoerd zouden worden, zou de grondwaterstand weer hoger worden en zou de Bruuk weer meer kwelwater ontvangen. Natuurlijk moeten we er ook voor

zorgen dat de kwaliteit van het kwelwater goed blijft, maar ook hieraan wordt in de stuurgroep veel aandacht besteed.

WMG IN BEROEP BIJ DE RAAD VAN STATE TEGEN BOUW GOLFHOTEL

Nadat ook gedeputeerde Staten groen licht had gegeven voor de bouw van het Golfhotel aan de Postweg is door de WMG en de Werkgroep Milieubeheer voor het Stadsgewest Nijmegen tezamen een bezwaarschrift naar de Raad van Staten gestuurd in een laatste poging de bouw te verhinderen. De beide milieugroepen vinden de ingreep in het half-open landschap te groot en zijn zij niet overtuigd van de economische noodzaak ervan. Daarnaast zijn zij er niet gerust op dat dit de laatste uitbreiding zal zijn zoals de Golfbaan Rijk van Nijmegen beweert. Toen de Golfbaan werd opgericht werd de WMG de verzekering gegeven dat het daarbij zou blijven. Inmiddels is het aantal holes uitgebreid, waarbij ook meer grond vergraven werd en meer bos gekapt is dan afgesproken.

KINDERCURSUS OP SCHOLEN

15 Jaar lang heeft de WMG voor kinderen van de vijfde klas lagere school de natuurcursus "Wie Kent Groesbeek" georganiseerd. Vanwege organisatorische problemen en teruglopende belangstelling zijn we daar vorig jaar mee gestopt. Maar dat betekende niet het definitieve einde van een jarenlange traditie. Afgelopen jaar hebben we delen van de cursus als lespakket binnen drie scholen gebracht. Vanaf komend jaar is namelijk het vak "natuur

en milieu" verplicht op basisscholen. Het experiment met de scholen is geslaagd en we gaan nu alle scholen aanschrijven mee te doen. De onderwerpen zijn: water, bos en landschap. Aan deze drie onderwerpen zijn naast diverse lessen in de klas ook excursies verbonden. Om die excursies te begeleiden zijn vrijwilligers nodig. Begin januari zal er een cursus gestart worden voor leerkrachten, ouders en belangstellenden die de kinderen in het veld willen begeleiden. Mensen die interesse hebben kunnen contact opnemen met Ingrid Claessen, Hoge Horst 44 . Tel 08891-71789.

VRIJWILLIG LANDSCHAPSBEHEER

Naast het geven van edukatie en het kritisch volgen van de overheid op milieugebied is de WMG ook bezig met natuur- en landschapsbeheer. Zo hebben we jaren lang padden een gevaarlijke weg overgezet in het najaar bij Ons Erf, totdat er een paddentunnel onder de weg kwam te liggen. Ook is er een groepje dat zich bezig houdt met het beheer van bijv. De Foeperpot. In dat gebied hebben we bijvoorbeeld gras gehooïd, een informatiebord gemaakt, een afrastering aangelegd. Binnenkort moeten er sloten uitgebaggerd worden. Het groepje vrijwilligers is de laatste jaren enigszins geslonken. Daarom zoeken we er wat nieuwe vrijwilligers bij. Mensen die een paar keer per jaar op een zaterdag de handen uit de mouwen willen steken, kunnen contact opnemen met Henny Brinkhof, Hobbemaweg 10. Tel. 08891-74221.

Vogels in en rond Groesbeek (10)

Trektijd toppertijd.

Toen we op 5 juni met onze natuurclub naar de Millingerwaard gingen werden we verblijd met 2 ooievaars die naast de Zevenheuvelenweg zaten. Deze hebben hier een tijdje gezeten, maar zijn helaas niet tot broeden gekomen.

's Avonds bezocht ik nog de Mulderskop. Dit is een van de weinige gebieden in Nederland waar nachtzwaluwen broeden. Het is een grijsbruine vogel die een zeer speciaal geluid maakt. Zijn zang is namelijk ratelen. Dit opvallende geluid wordt vooral in de schemering voortgebracht. Ondertussen vliegen er ook nog vogels rond op zoek naar voedsel. Omdat je dus 's avonds op pad bent kom je ook nog andere nachtvoegels tegen. Deze dag waren dat 2 bosuilen en een paar roepende jonge ransuilen.

15-6 Onder het huiswerk maken werd ik opgeschrikt door een overvliegende boomvalk. Ook op 30-6 vloog er hier eentje. Deze zie ik wel vaak in de Ooypolder, maar nooit in Groesbeek. Vooral het witte kenmerkende masker was beide keren goed te zien.

24-6 Een vogelaar kan geen bosbessen plukken in het Reichswald. Hij wordt te veel gestoord door vogels zodat zijn emmertje nooit volkomt. Deze keer waren dat 6 goudvinken en een groepje van 20 kruisbekken. Deze kruisbekken waren de eersten van de invasie die er dit jaar weer eens was. Deze invasies worden veroorzaakt door voedselschaarste in de broedgebieden, omdat de kruisbek volledig afhankelijk is van denneappels.

25-6 In de Duffelt zat een kramsvogel. Dit is een lijsterachtige met een grijze kop en stuit en een zwarte staart. Vooral in de winter en herfst zijn er grote groepen te zien die hier overwinteren. Deze vogel is waarschijnlijk een Nederlandse broedvogel. Ze broeden passinds de jaren 70 hier. Hij was aan het voedsel zoeken en vloog ook met voedsel in de bek weg.

27-6 In het bos tegenover Het Zwaantje floot een boomleeuwerik het hoogste lied. Ik wist niet dat deze leeuwerik-achtige ook hier broedde. Hij was vrij mooi om te zien. Vooral

de witte oogstreep en vleeskleurige poten vielen op. Even later kwam iets verder nog een appelvink overvliegen. Deze was te herkennen aan zijn typerende roep: ptik ptik. Ver was de zware snavel nog te zien.

30-6 Op de Mookerhei vonden we 7 boomleeuwerikken. Sommigen bleven rustig zitten en waren dus ook prachtig te bekijken.

7-7 In het circlen van de Ooy klonk vanuit een bietenveld een voor mij bekend geluid. Kwikme dit, een kwartel. Deze kleine patrijs-achtige vogel is zeer moeilijk te zien te krijgen. Het enige wat je meestal van hem opmerkt is zijn roep. Ze roepen vooral 's nachts, maar soms ook overdag. We hadden dus ontzettend veel geluk toevallig langs te komen.

30-7 Omdat het niet zo'n mooi weer was, besloten we niet naar de Ooy, maar naar het Reichswald te gaan. Daar begon het te regenen. Na even geschild te hebben werden we beloond voor ons wachten. In een dode boom naast een waterplasje zaten 3 appelvinken die meteen wegvlogen. Verder in die boom zaten nog kruisbekken. En die bleven wel zitten. Vooral door de telescoop goed te zien waren de gekruisde snavels, de groene jongen/vrouwjes en de prachtige oranje mannetjes. Het waren er minimaal 25.

Toen we langs de Bruuk fietsten riep daar nog een kleine bonte specht.

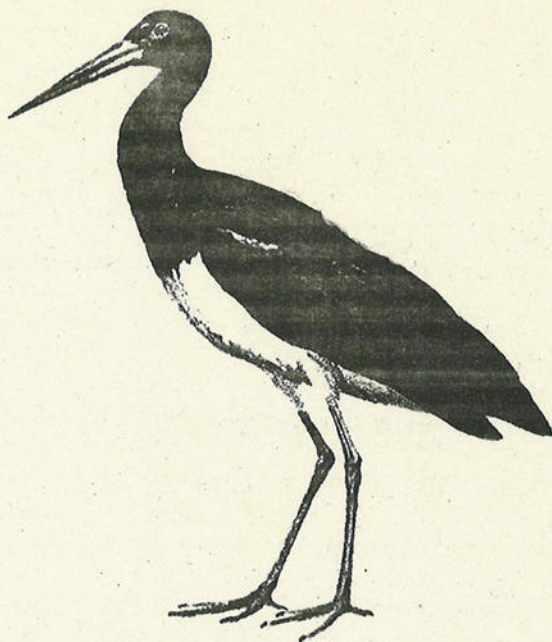
7-8 Bij de Oude Waal zat de eerste goudplevier tussen de kieviten. Deze trekken hier in het najaar regelmatig door. Goudgeel met bruine vlekjes. Altijd een leuke verschijning.

8-8 Door de Bruuk lopend hoorde ik een waterral roepen. Deze watervogel z'n roep lijkt op het slachten van een varken. Met veel knorren en krijsen doet het wel wat onheilspellend aan. Helaas kon ik hem niet zien.

Zondagavond werd ik van mijn bed gelicht door Gerard van Extel. Hij had met de rest van het gezin in de Bruuk een wel heel rare vogel gezien. Hij dacht aan een zwarte ooievaar. 'Het was net een ooievaar, alleen dan zwart.' Dus ik maandagochtend (6-8) vroeg op weg naar de Bruuk om hem te gaan zoeken. Het eerste rondje leverde 1 witgatje en een wespendif op, maar geen zwarte ooievaar. Toen besloot ik maar om de Bruuk heen te fietsen, misschien zat hij ergens langs de rand. En jawel hoor, na ongeveer 100 meter zat hij al naast de weg. Het was een zwarte ooievaar. Hij was helemaal zwart met een witte borst. Zijn snavel en poten waren vleeskleurig. Dit duidt

Kruisbek

Zwarte Ooievaar

op een jong exemplaar. Hij was druk aan het voedsel zoeken, later vloog hij weg, en toen was hij nog wel het mooist.

De zwarte ooievaar doet het i.t.t. de gewone ooievaar goed. De meest dichtbij zijnde broedplaatsen liggen in Duitsland en België. Na het broedseizoen zwerven de jongen nog eerst wat rond voordat ze naar het zuiden trekken om te overwinteren. Dit was dus een van die jonge ooievaars. We konden hem mooi en lang bekijken. Hij is 's avonds en de dagen daarna niet meer gezien. We hebben dus geluk gehad!

18-8 Bij de Erlecomse Waard zitten altijd langs de waterlijn van de waal veel meeuwen. Vandaag zaten daar 3 geelpootmeeuwen bij. Deze lijken op zilvermeeuwen, maar hebben gele i.p.v. rose poten. Verder zijn ze wat donkerder grijs van boven. Er zaten ook nog wat zilvermeeuwen bij zodat je goed vergelijken kon.

20-8 Een kleine bonte specht in de Bruuk.

28-8 Bij de Kaliwaal zaten 3 kleine strandloperachtigen. Dit waren 2 bonte strandlopers en 1 iets andere. Dit was nl. een krombekstrandloper. Pas toen ze gingen vliegen zag je duidelijk de witte stuit van de krombek die de bonte strandloper mist (deze heeft 2 witte vlekken). De krombek is klein met een witte borst, grijze rug en zwarte snavel en poten. De bonte strandloper is wat meer gestreept.

Bij de Oude Waal zat een paapje. Deze tapuitachtige heeft een witte kopstreep. Verder is hij bruin gekleurd op zijn rug en oranje op zijn buik. Iets later zat er nog eentje. Deze zat dicht bij.

29-8 Langs de Bruuk lopen wat afwateringsslootjes. Daar overwinteren elk jaar wat leuke vogelsoorten. Een daarvan is de grote gele kwikstaart. Deze heeft de bouw van de witte kwikstaart, maar is geel met een veel langere staart! Dit was de eerste die ik deze herfst zag.

4-9 Bij de Horst zat een paapje. Deze trekken vrij regelmatig door rond deze tijd. In de Ooy zaten er maar liefst 19!

In de Duffelt zat op een paaltje een vogel. We konden niet zien wat het was doordat we te ver weg stonden. Later toen we dicht bij zaten, bleek het een smelleken te zijn. Dit is het kleinste roofvogeltje van Nederland. Het was een vrouwtje.

Ze was bruin van kleur met een duidelijk gestreepte borst. Vliëgend was goed het verschil met een torenvalk te zien, die er ook vlogen. Wat een geluk. We zagen deze dag niet alleen de kleinste maar ook een van de grootste roofvogels van Nederland: de visarend. We zaten bij de Oude Waal toen deze prachtige roofvogel over kwam vliegen. Hij veroorzaakte totaal geen paniek onder de anders zenuwachtige Kieviten. Groot wit en bruine tekeningen. Vooral de witte kop met bruine oogstreep is erg mooi. Het is vrij zeldzaam deze trekker in de Ooy.

5-9 Weer een smelleken. Deze keer in de Bruuk. Waarschijnlijk is het dezelfde vogel. Het was namelijk weer een vrouwtje. Verder zat er nog een paapje.

's Middags zaten er bij de Oude Waal 2 krombekstrandlopers en 3 kleine strandlopers. Een week later (12-9) zaten er maar liefst 10 van deze steltlopers. Ze zijn veel kleiner dan de bonte/krombekstrandlopers. Verder hebben jongen een dubbele v-tekening op de rug. Leuke grappige vogeltjes. Terwijl we hier zaten, kwam er nog een zeldzame roofvogel overtrekken. Het was een rode wouw. Deze vogel is het best te herkennen aan zijn gevorkte staart en witte vlekken op zijn ondervleugel. Het leuke van deze vogel was dat hij in zijn poten een prooi had die hij vliëgend op at. Prachtig om te zien.

6-9/7-9 's Avonds laat hoorde ik een bosuil roepen. Deze zat vlak bij ons huis in een boom. Vanuit onze tuin was hij goed te horen. Ik had nog nooit bosuilen in de Groesbeekse bebouwde kom gehoord.

Veel vogelplezier,
Raymond Klaassen.

Weet je weetje

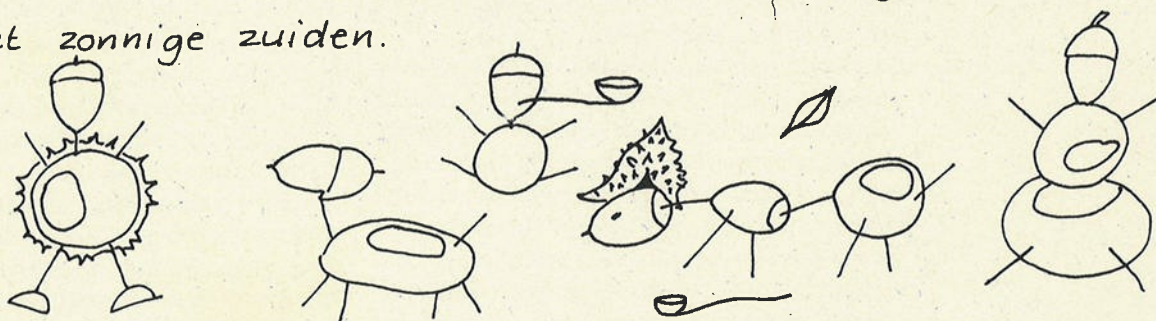
Herfsttijd - Bostijd

Hallo "weet je weetje"-lezers!

Het lijkt wel of het ieder jaar vroeger herfst wordt.

In September vond ik al volop wilde kastanjes en mijn tuintje ligt al vol gekleurde bladeren.

In de grote boom tegenover mijn huis verzamelen zich honderden spreeuwen om op reis te gaan naar het zonnige zuiden.

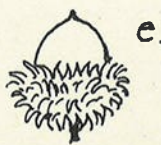
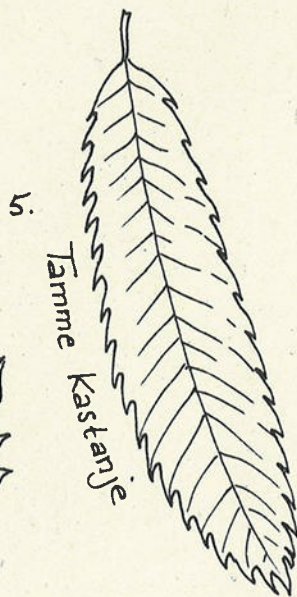
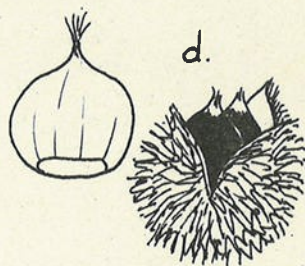
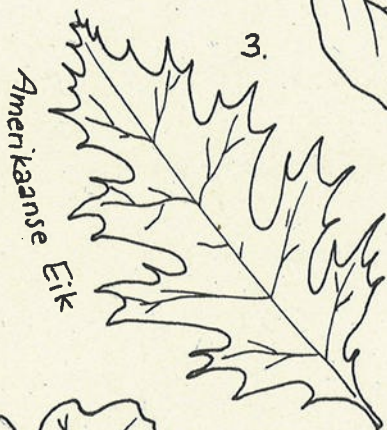
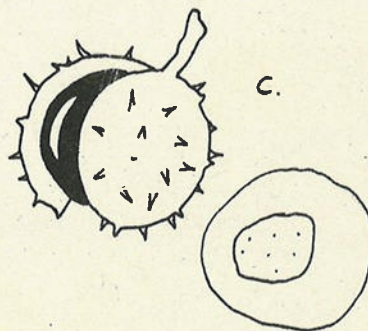
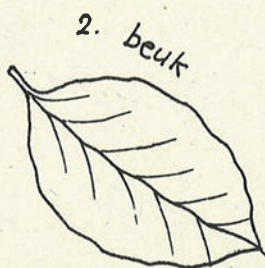
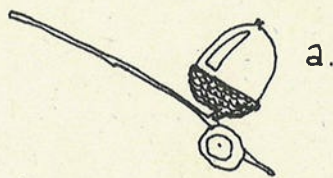
In het bos vind je weer handenvol eikels, kastanjes en beukenootjes. Sommige kun je lekker opeten en met de rest kun je heerlijk knutselen. Wat lijm, luciferhoutjes en iets om gaatjes te prikken, (een priem of spijker, vraag of je moeder je helpt), en je maakt de leukste beesten en poppetjes.

Je kunt op zoek gaan naar paddestoelen (niet plukken!) en mooie bladeren. Plak ze op een groot papier. Op de volgende bladzijde zie je de bekendste herfst-bladeren en -vruchten getekend. Weet jij welke bij elkaar aan dezelfde boom horen?

Doe je best en veel plezier met al je vondsten uit het bos!

Jeske de Bekker.

Welke vrucht hoort bij welk blad ?

Oplossing: 1-c, 2-f, 3-b, 4-a, 5-d, 6-e.

